

До тексту Квітчиних творів.

Наукове студіювання будь-якого письменника мусить починатися з аналізу текстів, з критичної перевірки письменницьких документів, що протягом часу можуть значно змінюватися, переходячи через десятки рук, що дуже часто залишають помітні сліди на них.

Отже установлення тексту, вільного від сторонніх наростів, тексту «каноничного» є першим кроком в дослідчій роботі; орудуючи текстом попсованим, неоригінальним, дослідувач не в силі подати об'єктивних висновків що до художніх особливостей письменника.

В цьому відношенні справа з творами Квітки стоїть дуже зле, установлення оригінальності текстів його творів проблема надзвичайно складна.

Перш за все—не всі опубліковані матеріали, що мають відношення до Квітки, заведено в бібліографічні покажчики, так само чимало дуже важливих матеріалів і досі не опубліковано.

Таке важливе питання, як кількість написаних Квіткою творів, ми не можемо в'яснити, користаючись відомим покажчиком Н. Баженова, Пб. 1910, і додатком до нього І. Айзенштока, вміщ. в записках Істор. Філ. відділу Укр. Ак. Н., К. 1919, вип. I, стор. 138—144, бо нові матеріали вказують нам на існування творів, які не згадуються в зазнач. покажчиках. Так, в 1922 році в Петербурзі вийшов збірник «Certum bibliologicum» на честь президента рос. бібліолог. товариства Малеїна, де до статті В. Срезневського «Г. Квітка і І. Срезневський» додається цінний опис архіву Срезневського що до Квітки; там є 20 рукописів рос. оповідань і 8 українських.

Серед них, крім заведених в покажчик Баженова, але ненадрукованих досі творів—«Ясновидающая», «Очки»¹⁾ і т. д. є варіанти оповідань «Панна Сотникова», «Фенюшка», «Жизнь и похождение Пустолобова», «Сватання на Гончарівці»²⁾, три варіанти, чернетки, де-кілька байок і цілком невідомий рукопис українського оповідання без назви, написаний в період 30—31 року про якогось Марка Рибогуба.

Крім того, переглядаючи ще невидруковані листи Квітки до Погодіна за період з 30 по 42 рік³⁾, ми потрапили на де-кілька назв невідомих до цього часу творів Квітки. Так, в листі від 3 лютого 1834 р. згадується

1) Див. покажчик Баженова, стор. 20—21.

2) 1) «Панна Сотникова»—змінений текст, надр. в «Современнике», т. 19, 1840, вид. Потєбні, т. III, 1889.

2) «Фенюшка»—змінений текст, надр. в «Современн.», т. 22, 1841.

3) «Пустолобов»,—надр. частина під назвою «Скупец», «Новогодник», «Купальник» Пб., 1839, стор. 22.

4) «Сватання»—надр. перший раз в Харкові, 1836.

3) Ці листи переходять в Румянцевському музеї, ми користувалися копіями знятими І. Я. Айзенштоком.

оповідання «Куп'янський цар» і оповід. «Клад» очевидно, щось подібне до оповідання «От тобі й скарб», але не переклад його, бо герой оповідання не Масляк, а Мотузок. В листі від 19 квітня 30 року (надр. в «Рус. Архиве» в 1863 р.), подаючи матеріал для роману про Мировича (надр. там же), Квітка нагадує про присилку до Погодіна ще якихся трьох оповідань для обробки, не називаючи їх. Ми не знаємо, чи вийшли вони у світ, чи загинули.

Ясно, що цими додатками не вичерпується кількість невідомих творів Квітки, по окремих натяках, розкиданих в листах до того ж Погодіна, можна напевно думати про існування ще невідомих творів Квітки.

Крім того, значна частина його творів, що були надруковані в свій час, в даний момент майже недосяжна дослідом; як відомо, найповніша збірка його творів, видана Харківським Губерніяльним Земством (1887—1894 р.) зовсім не вміщує всіх відомих творів Квітки, вони розкидані по різних російських часописах першої половини 19 століття, що зараз являються вбільшості бібліографічними паритетами. По нашому підрахунку у це видання не заведено щось над 50 творів, розуміється, крім невідомих досі. (Зазначаю, що підрахунок не точний, з тенденцією зменшити, а не збільшити число творів).

Така прогалина в творчості письменника дуже значна, щоб нею нехтувати, і видання ненадрукованих і передрук розкиданих творів Квітки є головною передумовою для можливості наукового аналізу його творчості в цілому.

Розуміється, далеко не всі його твори мають якусь художню вартість, але ж час вже закинути романтичний підхід до оцінки літературних творів; для об'єктивної оцінки всякого письменника необхідно, щоб поетичні документи було подано повністю, і коли дослідувачі Пушкіна вишукують кожний папірець приватного характеру, то це не педантизм, а підготовка матеріалу для майбутнього об'єктивного синтезу.

Що до другорядних творів Квітки, то вони, не відрізняючись оригінальністю і являючись часто просто варіантами відомих оповідань його, для наукового досліду є дорогоцінними матеріалами, показуючи шлях, яким ішла творча думка письменника.

Другим, не менш важливим моментом в дослідях над текстами є установлення часу їх написання.

Це питання, важливе при дослідях над всяким письменником, набірає особливо гострого характеру при досліджуванні творчості Г. Квітки. Почасти завдяки особливим прикметам натури Квітчиної (його принижена думка про вартість своїх творів, постійні вагання випускати їх у світ), почасті з причин від нього незалежних—дуже часто його твори виходили далеко пізніше часу їх написання (так, наприклад, комедія «Приезжий из столицы» була написана до 27 року, а вийшла лише в 40 році, «Похождение Столбикова» десь коло 33-го року, а надруковано в 41 році); можна помітити, що Квітка, не часто випускаючи свої твори до 34 року, після успіху своїх українських оповідань (1834) починає друкувати один твір по одному і виявляє надзвичайну продуктивність, що не в'яжеться з його ж визнанням в листі до Плетньова про те, що йому дуже важко дається робота.

Нам здається, що ми маємо тут діло не з прибільшеною концентрацією енергії по 34 році, а просто з розвязаною волею Квітки, що, упевнившись в своїх силах, почав випускати раніш написані твори.

Це питання, оскільки нам відомо, до цієї пори не піднімалося серйозно, і це стало причиною фактичних помилок, допущених в ґрунтовних працях про Квітку. Г. Данілевський в своїй солідній монографії про Квітку¹⁾, детально вивчаючи дати з життя Квітки, дуже коротко і нерозважно розглядає хронологію написання творів і навіть допускає певні неточності. Так, кажучи про вихід в 1841 році «Похождений Столбикова», що є уламком великого роману Квіткиного—«Жизнь и происхождения Пустолобова», (надруковано тільки частинно), він одночасно його написання до 1839 року (стор. 227), в той час як з листа до Погодіна від 31 грудня 1833 року (ненадр.) подається звістка про підготовку «Пустолобова» до друку, ясно, що «Пустолобов» був написаний значно раніше. Очевидно, відсутність спеціального інтересу до цього питання не дозволила Данілевському використати величезного матеріалу, що був у його руках (декілька сот листів Квіткиної переписки) і більш точно вивчити це питання. В роботах дальших дослідувачів (я маю на увазі працю Науменка К. С., 1893 р., кн. 8, стор. 155—189 і працю М. А. Плевака «Наше Минувле», 1918 рік, ч. 3, стр. 1—25, особливо останню, що дає підсумки всьому зробленому до того часу) не помічається критичного відношення до хронології, поданої Г. Данілевським. Головна хибка цих праць, це—установлення часу написання творів, виходячи з дат виходу їх у світ.

Нам здається, що у відношенні до багатьох творів Квітки це буде неточним.

Виходячи з цього, вони розподіляють творчість Квітки на два періоди. Перший період до 1819 року, коли Квітка під різними псевдонімами писав свої листи і російські вірші, і другий період з 1829 року, коли з'явилася перша його комедія «Дворянские выборы».

«Року 1829 (10 років, 1819—1829, Квітка майже нічого не писав) у Москві без імені автора вийшла перша російська комедія Квіткина «Дворянские выборы», 1830—«Выборы исправника», а року 1832 в «Телескопе» надруковано першу його повість «Харьковская Ганнуся». Писати по українському Квітка почав тільки 1833 році, через 22 роки після того, як з'явився у «Вестнике Европы» його перший лист. Цього року в «Утренней Звезде» з'явилося його оповідання «Салдатський патрет» та «Супліка до пана издателя».

Це були перші (підкреслення авторське) українські речі Квітки... (М. Плевако Г. Х. Квітка-Основ'яненко «Наше Минувле», стор. 12).

По-перше, раніше «Патрета» і «Супліки» була написана «Маруся», що видно з листа Квітки до Плетньова від 39 року²⁾: «По случаю, был у меня спор с писателем на малороссийском наречии. Он мне доказывал, что язык неудобен и вовсе неспособен. Знал его удобство, я написал «Марусю» и доказал, что от малороссийского наречия можно растрогаться. Здешие предлагали мне напечатать, и я, предохраняя себя от насмешек русских журналистов, написал «Солдатский портрет»... Ясно, що «Салдатський патрет» було написано пізніше. Далі не точно сказано, що на протязі 10 років (1819—1829) Квітка нічого не писав: хоча «Дворянские выборы» вийшли тільки в 1829 році, але ж вони написані значно раніш, що видно з цікавих відомостей, поданих в формі анкети дружиною

1) «Украинская Старина» П. Г. Данилевский, стор. 173—284.

2) «Украинская Старина», стор. 255.

Квітки Ганною Григорієвною в 1843 році на прохання І. Срезневського, де говориться, що цього твору написано в перші роки одружіння¹⁾ а Квітка одружився в 1820 році. Крім того, до 1827 року по Данілевському написано комедію «Приезжий из столицы». Аксаков в листі до Данілевського пише, що ця комедія була ним процenzурована в 1827 році разом з другими творами Квітки, а саме: з «Шельменком» (надр. 1831 р.), «Дворянскими выборами», «Выборами исправника», «Турецкою шалью» (ненадруков.), «Страницею или Сомнабулкою» (ненадр.)²⁾, очевидно, все це написано до 1827 року.

Ця неточність стане ще виразнішою, коли звернути увагу на кількість творів, написаних Квіткою за час від 1829 року до 1833, виходячи з хронології попередніх дослідувачів. На підставі зафіксованих назв в згаданих покажчиках і свіжих матеріалів Квіткою за цей короткий час було написано щось до 24-х творів, включаючи сюди й величезного Пустолобова й два томи «Малорос. Повестей», бо другий том було скінчено вже в 33 році, що видно з листа до Погодіна від 1834 р. ³⁾. Ясна річ, що це неможливо, і ми мусимо сказати, що не погоджуємося з думкою про бездіяльність Квітки на протязі цих 10 років.

Так само не мало непорозумінь буде і з іншими творами, коли ми без зайвих міркувань будемо встановлювати час їх написання, виходячи з часу їх виходу у світ. Питання,— що коли написане, що пізніше, а що раніше—питання зовсім не розв'язане і жде своїх дослідувачів. Єдиним можливим виходом є перевірка опублікованих вже матеріалів і опублікування тих листів, про які каже Данілевський. Винайдення цих листів було б, на нашу думку, цілою епохою в науці про Квітку; Данілевський наводить в своїй книзі тільки листи до Плетньова, датовані 39 роком і далі, широко переписка Квіткі до 39 року нам мало відома. Спинившись так уважно на цьому питанні, ми виходили з думки про виключне значіння установлення точної хронології, установлення послідовності, в якій виходили твори всякого письменника. Бо ж вивчати об'єктивно письменника можна лише в динаміці, в розвитку і удосконаленні творчих прийомів, вивчати письменника по-за еволюцією цілком неможливо. Про Квітку, правда, писали, що по «настоящому» він почав писати 55 літ з роду (1833 р.), і тому його письмен. хист не міг еволюціонувати, але ж нами вже показано, що письменницька його діяльність не переривалася, і аналіз його розвитку, як письменника, з 1816 р. по 1843 (рік смерті) дав би нам зовсім іншого Квітку. (До речі—порівняння «Марусі» з «Сердешною Оксаною», що була написана пізніше,—з формального боку наочно вказує на цілком конкретні досягнення в композиції).

Третім моментом в дослідях над текстами є установлення оригінальності «чистоти» текстів, що були надруковані.

Так само і тут ми знову надибуємо на виключні труднощі, що впливають з особливостей натури Квітчиної, з його дуже недбайливого відношення до цілості своїх творів—з одного боку, і не менш недбайливого відношення до творів українських письменників, зокрема до Квітки, з боку російського громадянства—з другого. Важко знайти другого письменника в світовій історії, що ставився б з більшою байдужістю до своїх творів і так низько цінував свій художній смак, як Квітка. З де-яких його листів

1) «Certum bibliologicum», Пб., 1922.

2) «Украинск. Стар.», стор. 216.

3) Копія у Айзенштока

до Плетньова дізнаємося, що він не раз роздавав свої твори ще в рукописах і вони загигали, або друкувалися без його дозволу. Особливо характерне його відношення до тих творів, які він збирався друкувати; в листах до своїх друзів-росіян він постійно прохав «причепурити» його твори, цілком не обмежуючи їх в даному відношенні. Подібні прохання виправити або зовсім переробити надibuємо часто в листах його до Погодіна протягом 30—42 р. («Ганнуся», «Роман про Миновича», переклад «Сердешної Оксани», «Куп'янський цар» і т. д.), в листі до Максимовича в 1841 році прохання «подстрич» оповідання—«Добрий пан» («Київська стар.» 1883, червень, стор. 350), подібне прохання до Плетньова виправити оповідання «Гаркуша»¹⁾; так само і І. Срезневський²⁾ виправляв його твори, Даль-Луганський³⁾—казки і т. д. і т. д. Друзі використовували по різному це оригінальне право, але ж сміливіше за всіх, здається, Погодін, що викинув майже третину його оповідання «Ганнуся», видавши її за своє оповідання, на що не мав жаднісінського права, бо він не вніс майже ніяких змін, окрім механічного скорочення твору. Коли зважити ці факти і припустити, що вони були частіше, ніж нами показано,—то нам стане зрозуміло, наскільки збереглась «чистота» Квітчиних творів, надрукованих за його життя. Треба сказати, що українські оповідання Квітки не «удостоились високої чести» бути виправленими друзями Квітки, але ж важко допустити, щоб вони вийшли цілими з друку. Не треба забувати, що перше видання їх 1834—1837 р. вийшло в Москві і—що важніше—з листа Квітки до Погодіна від 30 березня 1836 року⁴⁾ дізнаємося, що 2-й том вийшов без авторської коректури. Ми не встигли ще ознайомитися з другим томом московського видання, хоча ця книжка і є в Харкові, але ж переглядаючи перший том видання 1834 року, ми зустрічали досить грубі помилки, яких Квітка не міг робити.

«Малорос. повести» було видано ще раз за життя Квітки в Харкові 1841 року; ми ж мали в руках цього видання і тому можемо робити лише апіорні закладення. Порівнюючи тексти московського видання з текстами вид. Харк. губерн. земством за редакц. О. Потебні, що користався і московським і харківським виданням, ми не помітили якихсь змін ні стилістичних, ні тим паче зміслових, за виключенням явно невірних виразів, що їх міг виправити сам Потебня, не дивлячись на його суворе відношення до чистоти оригіналу. З цього ми робимо може необережний висновок, що передруковані «повести» не понесли помітних редакційних змін і поправок, що, як вже вказано, характерно для Квітки.

Потреба передруку, потреба більш критичного видання творів Квітки відчулася через якихся 10 років по смерті Квітки в момент розцвіту української літератури і нашла гарячого виразника в особі Куліша, що особливо шанував і полюбляв твори «батька української повісти». З 1856 р. в листах до різних знайомих дуже часто зустрічається ім'я Квітки та думка про видання його творів⁵⁾. Так, в листі до В. Тарновського «К. Ст.», 1898) він пише: «Чи не забули ви, як оті книжки Квітчині надруковано і в руки взять огида! Та ще друкувалися у Москві, та яка там коректура? Тільки

¹⁾ «Украинская Старина», стор. 269.

²⁾ Certum bibliologicum. Пб. 1922.

³⁾ «Укр. Сстар.» стор. 272.

⁴⁾ Копія у Айзенштока.

⁵⁾ Листування Куліша, «Київськ. Стар», 1898, № 4, 5, 6, 7, 8, 12.

правдивий знавець може читати з уподобанням тієї незграбної шпаргалки. Годилося б нам унов надрукувати Квітчині повісті. Велике б було добро і велика шаноба од земляків... і т. д. Протягом двох років іде підготовча робота, розшукуються рукописи, достаються перші видання Квітчині, вживаються практичні заходи що до скоршого надрукування творів (див. статтю про це Міяковського «Куліш і Квітка», «Наше Минуле», ч. 3, 1918, стор. 26—31). Нарешті в 1858 році виходять в Петербурзі два томи «Повістей Григорія Квітки (Основ'яненка), в які, крім оповідань, що вміщені були в двох первих виданнях, додаються: «Сердешна Оксана» ¹⁾, «Козирдівка» ²⁾, «Перекотиполе» ³⁾, «Пархімове снідання» ⁴⁾. Не дивлючись на велику роботу, пророблену Кулішем, його видання не тільки не краще в смислі «чистоти» тексту, а, навпаки, далеко гірше московського видання. Куліш і не подумав перевірити текстів московського видання з рукописами, а користався ним як першоджерелом, що видно з листів до Бодяньського, і таким чином повторив можливі хиби першого видання (він розшукував рукописи лише недрукованих комедій Квітки «Ясновидящая», «Бой-жінка», маючи на думці видати ще том драмат. творів, але ж, опріч Шельменка, він не видав нічого, можливо, через те, що не дістав їх).

Але ж мало того, Куліш дуже своєрідно поставився до свого завдання виправити хиби московських видавців. Критична робота ввижалась йому, як очистка стилю не тільки від московських напластунків, але ж і від «хиб» слобжанської мови самого Квітки, якого він так шанував. І, захопившись мрією освітити розум українського суспільства Квітчиними творами, він старанно підчистив всі характерні прикмети його мови. На кожній сторінці ми бачимо Кулішеву щирішу роботу. Для зразку—перші дві сторінки «Марусі»:

Московське видання. Стор. 63, 64,
65, 66.

Кулішівське видання.
Стор. 1—2.

Харківське видання, 1887 р., під ред.
О. Потебні. Стор. 3—4.

1. Щырых приятелей и других.
2. Вични.
3. Дзвонють, голосють.
4. Там справляють старцям обид.
5. Ты й не оглядыся.
6. Або жинкою до тебе доброю,
послушною.
7. Госци.
8. Без укору и попрыюкив.
9. Лыха бида ⁵⁾.

1. Щирих приятелів і інших.
2. Вічні.
3. Дзвонять, голосять.
4. Там ставлять старцям обід.
5. Ти й не оглянесся.
6. Або жінкою до тебе доброю,
щирою.
7. Гості.
8. Без укору і нарекання.
9. Лиха година.

І така чистка йде на протязі двох томів, ми взяли дві сторінки з «Марусі» не вибіраючи. Не обмежуючись такими стилістичними «поправками», Куліш наважується викидати цілі уступи і натомісць вставляти свої, так ним викинуто 30 рядків з вступу до «Марусі». (Видання Потебні, стор. 4—5).

¹⁾ Перший раз надр. в збірн. «Ластівка». ПТБ., 1841, стор. 32.

²⁾ Перший раз надр. 1838 р. ПТБ.

³⁾ Надр. в «Молодику» Бецького, 1843.

⁴⁾ Було надр. в «Ластівці», стор. 289.

⁵⁾ Ми зберігаємо правопис тексту, відкидаючи лише «ъ».

Одним словом, бажаючи зробити користь громадянству, Куліш не наблизив Квітку до можливості наукового його студювання, а, навпаки, віддалив його від нас.

Маючи на увазі огляд лише основних видань Квітки, я поминаю галицькі видання окремих оповідань в другій половині 19 століття, хоча вони варті уваги хоч з боку тих «художеств», що пророблялись галицькими видавцями над творами Квітки і які до певної міри переважають навіть «естетичні поправки» Куліша¹).

Важним моментом в історії Квітчиних текстів треба вважати видання його творів Харківським Губерніяльним Земством з 1887 по 1894 рік, 4 томи, під ред. О. Потебні і 2 томи по його смерті під ред. М. Сумцова.

Потебня високо цінував літературний хист Квітки і особливо його прекрасну народню мову і з усією серйозністю вченого взявся за видання його творів. Думка про видання творів виникла ще в 1878 році на святкуванні його ювілею, разом з думкою про заснування школи його імені, тоді ж була прочитана Потебнею і лекція про Квітку, про що згадує член Комітету по влаштуванню ювілею Павловський. З неопублікованої ще переписки О. Потебні²) можна бачити, скільки зусиль витратив він на цю працю. Протягом цього часу (1878—1887) він розшукує рукописи Квітки, провадить дослідчу роботу над порівнянням текстів трьох видань Квітки, клопочеться про найскорше їх видання. Не затримуючись довго над цим, зазначимо лише, з переписки видно, що затівалося чисто наукове видання творів Квітки: 1) Потебня хотів видати тексти Квітки паралельно зі змінами в тексті Куліша, 2) Потебня мав на думці перевірити тексти на рукописах, 3) Потебня хотів видати як найповніше не тільки українські, але й російські твори Квітки.

Але ж через різні причини, почасти од Потебні незалежні, досягнуто було лише половину завдання: 1. Потебня повернув чистоту перших видань, що зникли вже тоді з обігу від Кулішівських поправок. В цьому відношенні він був надзвичайно суворий — в листі до Срезневського в 1879 році він турбується про те, що дозволив «вольность», поставивши наголоси на словах, чого немає у перших виданнях, і літеру «ї», яку взяв він з Кулішевого видання, про якісь більше серйозні зміни не може бути й мови.

2. Потебня надрукував українські повісті, що були тоді лише в російських перекладах, «Щира любов», «Божі діти», найшовши власноручні рукописи Квітки (зараз переходять в рук. відділі Університ. книгозбірні).

3. Потебня видрукував значну частину творів, писаних російською мовою, що розгубилися десь по старих часописах.

4. Потебні авторськими примітками, бібліогр. вказівками він зробив своє видання пригідним для наукової роботи.

І все ж цьому виданню далеко до видання критичного, бо 1) Потебня не використав рукоп. матеріялів, крім означених вище, і помилки московського видання осталися в силі; ми не знаємо, чому Потебня не справдив свого бажання перевірити тексти моск. видання на рукописах, може не знайшов, але ж, між іншим, Срезневський в своєму листі в квітні 1879 р. пропонував йому свій архів (див. «Certum bibliologicum»), але ж він

¹) С. Єфремов. «Квітка в Галичині». «Наше минуле», 1918, ч. 3, ст. 32—39.

²) Матеріяли на руках у І. Айзенштока.

не скористався цією пропозицією. Надруковавши текст «Щирої любови», він чомусь не додав цікавого варіанту, що був у одному зшитку. (Надрукованого І. Айзенштоком в «Нашому минулому», 1918 р., 23 стор., 40—44). В цьому ж таки рукопису, крім того, є цікаві рядки, що їх закреслено рукою Квітки, але ж вони не приводяться, за виключенням одного (див. «Щира любов», стор. 11).

2. О. Потебня не видрукував всього відомого йому матеріалу, здається, не по своїй волі, на що було указано в рецензії на це видання в «Київськ. Стар.», 1889 р.

3. О. Потебня не виповнив своєї думки (знов таки, здається, не з своєї волі) надрукувати рівнобіжно тексти Куліша.

Вся ця колосальна робота покладається на сучасних дослідувачів українського письменства. Ми гадаємо, що вона необхідна, бо час об'єктивної оцінки діячів нашого письменства вже наспів і, в першу чергу, оцінка основоположників його, від яких відділює нас майже століття.

Нові листи Г. С. Сковороди.

Листи Г. С. Сковороди, що я з ними зазнайомився (при допомозі зовідуючого Полтавським історичним архівом І. Ф. Рибаківа), належали раніш до Лубенського архіву Є. Н. Скаржинської; нині він знаходиться в Полтаві і входить у склад Полтавського історичного архіву.

Листи помічено, очевидно, ще за старого опису, № 2969. Обидва вони писані на чвертках старого паперу з дуже невиразними водяними знаками. Перший з них, до Єрмолова, не має ніякої дати і зовнішнім виглядом здається старішим від листа до Довганського; уміщений він на одній сторінці чвертки, густими рядками і дрібними літерами; з другого боку надписана адреса. Зберігся цей лист погано: по ньому багато плям, атрамент майже вицвів, і по краях дуже важко його читати; кінець зовсім зіпсований. Якимсь колекціонером він склеєний до купи з першою чверткою листа до Довганського. Цей останній лист уміщений на одній чвертці з обох боків і на півсторінці другої чвертки.

Лист до Довганського зберігся порівнюючи краще, та й рука Сковороди в ньому виразніша, літери більші розміром і атрамент свіжіший. В ньому лише надірвано верхній край другої чвертки, і через це пропало де-кілька слів. Лист цей має виразний підпис автора і дату 1773 р. февералю 25 дня; подано його з Бабаїв, біля Харкова, де, як відомо, жив приятель Сковороди Яків Правицький.

Зміст обох листів досить цікавий і вносить ще де-які деталі до змалювання образу філософа-мандрівника; бо ж, говорячи словами видавця творів Сковороди 1861 р., Сковорода «писав багато, писав здебільшого людям, що любив з ними розмовляти про речі, які цікавили його розум і серце, людям, яких він поважав і які його поважали, які слідували за його думками і шанували його листи так само, як і окремі його твори». Отже подаємо нижче ці листи до відома громадянства.

Лист Сковороди до Івана Івановича Єрмолова.

Милостивый Госусударь

Иванъ Ивановичъ.

Бога ради постарайтесь о шубкѣ ярославской. Зима идетъ: а старость давно уже пришла. Надобно для нея теплѣе и легче да сія жъ купля и по нищенскому моему капиталу. О деньгахъ не опасайтесь. Будь вамъ свидѣтель сія записка. Если жъ умру: тогда пріятели не допустятъ бранить меня мертвеца, заплативъ за мене должокъ которой одинъ только и есть. Не можноть вамъ к покрову в Харьковъ? Боже мой! Коликой я дуракъ забочусь о шубонкѣ, будто бы обижаетъ в ней со вшами блаженство. довольно было на помянуть. Такъ то мы, любезный пріятель, [всегда? О. Б.]

малодушны въ тѣлесных надобностях попечительны и проворны. Но не щасливѣ ли примирившаяся с господем своим совѣсть, в худенкой для зимы шубкѣ: нежъ беззаконниково сердце, хотя его тѣло одѣваемо было соболями? Нѣтъ мучительнѣе, как болѣть мыслями, мучиться сердцем, зябнуть душою от холодного скрежета и безкуражного отчаянія. О когдаб мы сего морозу хоть в полѣ боялись. внутреннее утѣшеніе, раждаемое от совѣсти мирной толь сильное, что средѣ тяжких досадъ тѣлесных не угасая доказуетъ истинну (Sic! О. Б.) слова сего: «Не убойтесь от убивающих тѣло... все тое убиваетъ, что вредить и досаждаеть. Я думаю, что если кто весель, тотъ и в болѣзни здоровъ. Не всякъ по тѣлу здоров весело живетъ. Такъ видно, что иное дѣло здоровья, и другая рѣчь веселіе души. Если ж здоровья иногда живетъ безъ веселія: то для чего нельзя жить душевному веселію безъ крѣпости тѣла? Ах! Не сливай мо самих насъ в одно тождество. Одно в насъ тѣло: а душа другое дѣло. Пусть бренное тѣло какъ родилось на то, такъ и болитъ. но душа да радуется, что по оному мы тлѣемъ но по душѣ обновляемся. тѣломъ ми ничто, но душою чѣмъ—пѣчѣсь—да еще и великое. Она во вѣки съ нами и мы съ нею и в ней. видишь другъ мой в чем твой пустынный... (далі можна розі-брати лише окремі слова О. Б.)... и люби его... милостивый государь... слуга Григорій Сковорода.

На звороті: Милостивому Государю Івану Івановичу Ермолову.

II

Лист Сковороди до Якова Івановича Довганського.

Любезный пріятель,

Яковъ Ивановичъ!

Получилъ я письмо ваше. в'' немъ просите, чтоб побесѣдовать с вами внятнѣе, нежели в'' то время, когда в^с отсутствіи пріятель пріятелю живо, будто бесѣдующій тайно, умному взору представляется. Самая правда! в^с отсутствіи (Sic! О. Б.) находящийся другъ хотя часто во внутренних наших очах обращается; но если не пишетъ и не говоритъ: тогда онъ подобенъ присутствующему другу, однак нѣмому. Разговор есть сообщеніе мыслей, и будто взаимное сердецъ лобызаніе; соль и свѣтъ компаній, союзъ совершенства. Но какъ не возможно плодоноснаго саду сообщить другу безъ зернъ или вѣтвей: такъ нельзя мыслей в^с душу пріятелскую занести и перевести и размножить: развѣ чрез зерно (Sic! О. Б.) или глаголемаго или на бумагѣ начертаемаго слова. И как зерно по своей внѣшности малое и презрѣнное: но 1000 садов в^с немъ сокрывается, с^с сокровенным источником плодоноснаго Божіею Духа; такъ и слово по ударенію воздуха и по начертанію своему есть ничтожное: но по силѣ утаеннаго внутрь духа, сѣемое на сердцѣ, и плодъ приносящее новую тварь и новыи дела, есть важное. Злое лукаваго міра зерно износитъ терніе, мучающее душу: ‡ тлятъ бесѣды благи обычаи злы... и сѣяй в^с смерть, пожнетъ истлѣніе души. Но напротив добраго слова зерно прозябаетъ въ сердцѣ ‡ любовь, радость, миръ, долготерпѣніе... Нѣтъ иншаго и горчайшаго нещастія, как когда душа болитъ. Она болитъ тогда, когда болятъ мысли. А мысли болятъ, когда родится в сердцѣ сіе: ‡ еда

кій есть в^с вас корень (выспрь) горѣ прорастающъ в^с желчи и горести? второзак: гл. 29. с 18. Не таковым разговоры слушалъ Исаія, что говорить: † Господи, во чревѣ пріяхом, и поболѣхом, и родихом Духъ спасенія твоего... не падемся, но падутся вси живущи на земли. Живущъ на земли, ничево не помышляющіи, кромѣ обогатится, наѣстись, напиться, одѣтись. Бѣгайте разговоров, сих хотящих обогатиться. в^с сердцѣ ихъ худое сѣмя, плодоприносящее желчь, и змѣинъ ядъ убивающій душу. А если пало (:и нелзя безъ того. всяк бесѣдникъ есть сѣятель:) смотрите, чтоб проклятый сей ідолопоклонства корень выспрь не поднялся. Совѣтъ есть начало дѣла, сѣмя и голова. Молитесь тому, о коем написано: † той сотретъ твою главу... Доброе сѣмя, есть священное писаніе. † изыде сѣя'' сѣячъ... (Sic! О. Б.). Злое сѣмя есть манѣръ мірскій. (Далі край листа надірвано. О. Б.)... змѣиным сѣмям, и между сѣменем жены врад... (не розібр. О. Б.) † вражду положу между тобою... А что се за жена: евангелская премудрость, и вся Бібліа. Слушай Сірах.: † Срящетъ его яко мати, и яко жена дѣвства пріиметъ ѿ : ухлѣбитъ Его хлѣбом разума, и водою премудрости напоить Его... гл. 15. Прочтите и 14-ю главу. Конечно се та жена: † Прійдите ядите мой хлѣб, и пійте... Ей добрѣ тецимъ, да будемъ сыны тоей † я же есть мати всѣмъ намъ. А я как былъ, так и нынѣ есмь спутник, сотрудник и покорнѣйшій слуга Гр. Сковорода.

1773, февр. 25, изъ Бабаевъ.

На звороті: Милостивому Государю Якову Ивановичу живописцу Господину Долганскому в^с Острогѣжске.

Подав О. Бузинний.

ЕКОНОМІЧНИЙ ОГЛЯД НАРОДНЕ ГОСПОДАРСТВО ССРР

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

Площа засіву по ССРР (польові засіви й картопля) характеризується такою таблицею, що складена за останніми відомостями ЦСУ ССРР.

Райони	Загальна площа засіву:				В тому числі по губернях, що цілком постраждали від неурожаю			
	1920	1921	1922	1923	1920	1921	1922	1923
В міл. десят. РСФРР.								
Споживча смуга	6,6	7,5	8,5	9,2	—	—	—	—
Виробнича см.	26,0	23,1	19,2	23,9	13,6	11,0	7,9	10,5
Південний Схід.	4,9	4,9	3,7	4,8	—	—	—	—
Киргизька Респ.	3,3	2,4	1,8	1,7	1,7	1,3	1,0	0,9
Сибір	5,8	4,3	3,1	3,7	—	—	—	—
Усього по РСФРР	46,5	42,1	36,3	43,3	15,3	12,3	8,9	11,4
» » УСРР (17,8)	17,8	14,3	16,7	(8,9)	8,9	5,5	8,0	
Усього по ССРР	64,3	59,9	50,6	60,0	24,2	21,2	14,4	19,4
У % до р. 1920 РСФРР	100	91	78	93	100	81	58	75
» » » » УСРР (100)	100	80	94	(100)	100	62	91	
Усього по ССРР.	100	93	79	93	100	88	60	81

Отже виходить, що загальна площа засіву значно менша є в р. 1922, у зв'язку з неуродами р. 1921. Як що взяти площу засіву р. 1920 за 100%, то р. 1922 вона складає по цілому ССРР лише 79%, в тому числі в районах, що не постраждали від голоду р. 1921—95%, у районах, що частково постраждали—75% і в районах, що постраждали цілком—60%. Однак р. 1923 маємо значне відновлення площі засіву, що пересічно доходить вже до 93% рівняючи з р. 1920, що дає збільшення проти р. 1922—19%. Найшвидше поступав процес відновлення в губернях, що цілком постраждали від урожаю, і площа засіву піднімається там до 81% площі р. 1920 і дає, рівняючи з р. 1922, збільшення на 35%. У районах, що частково постраждали від неурожаю, площа засіву більшає на 16% і в губернях, що зовсім не постраждали—на 8%.

На Україні, як що взяти площу засіву р. 1920 за 100%, площа р. 1923 складає 94%, в тому числі в губернях, що зовсім не постраждали від неурожаю р. 1921—103% (рівняючи з р. 1922 площа засіву майже не змінилася); в губернях, що постраждали від неурожаю площа засіву збільшується р. 1923 на 45%.

Площа озимого засіву р. 1924, що ми зазначали в попередніх оглядах, не зважаючи на несприятливу годину, на початку осені де-що збільшилася.

Що ж до врожаю 1923 р., то по РСФРР він не виправдав усіх покладаних на нього надій. Всупереч тому по УСРР урожай був більшим за врожай р. 1922. Зниження врожаю по РСФРР пояснюється несприятливими кліматичними умовами в літку р. 1923 (на південному сході—посуха, а в центральних губернях навпаки—забагато опадів).

У нижчеподаній таблиці показані зміни загальних оцінок (балів) сподіванок на врожай.

Райони:	1/VI	15/VI	1/II	15/II	1/III	У жнина
Споживчий	2,7	2,5	2,7	2,7	2,7	2,7
Виробничий	3,1	3,0	2,8	2,8	2,6	2,5
Півд.-Схід	2,8	2,9	2,8	2,8	2,8	2,7
Кирг. СРР	3,2	2,9	2,4	2,1	2,1	2,1
Сибір	(2,8)	3,0	2,6	2,4	2,3	2,4
РСФРР	3,0	2,9	2,7	2,7	2,6	2,6
УСРР	3,5	3,3	3,2	3,2	3,3	3,2
РСФРР і УСРР	3,1	3,0	2,9	2,8	2,8	2,7

Середня оцінка врожаю р. 1922 була по ССРР—3,2 бала, що складає 50,8 пуда з десятини. Виходить, що врожай р. 1923 при оцінці 2,7 бала (41,5 пуд. з десятини) був нижчий за врожай минулого року на 0,5 бала (на 9 пуд. з десятини, або ж на 18%).

Загальні зміни урожаю різних культур (в пуд. з десятини) видно з такої таблиці.

Сорти хлібу	РСФРР				УСРР				Пересічно по РСФРР і УСРР			
	1920	1921	1922	1923	1920	1921	1922	1923	1920	1921	1922	1923
Жито озиме	29,8	28,9	48,0	34,1	47,9	60,7	69,7	66,3	33,4	35,3	53,0	41,7
» ярове	36,3	35,2	46,0	36,5	—	—	—	—	36,3	35,2	46,0	36,5
Пшениця озима	46,1	22,8	64,1	48,1	40,6	34,7	52,1	66,5	43,0	29,1	58,2	56,7
» ярова	23,0	22,4	39,8	29,1	42,1	19,3	54,1	35,9	26,1	21,7	42,7	30,7
Ячмінь	40,9	31,9	51,3	38,8	52,8	24,5	72,6	43,8	47,5	27,1	62,2	41,6
Овес	37,4	32,7	50,9	41,5	69,1	52,1	74,0	59,0	42,1	35,9	55,3	44,0
Гречка	26,2	24,9	30,2	26,4	44,8	48,7	45,3	44,1	34,5	36,8	37,4	33,2
Просо	29,8	23,6	31,3	33,8	52,9	55,9	52,0	49,6	35,1	30,8	36,2	36,8
Кукуруза	82,2	56,4	71,3	82,5	64,8	63,0	55,8	75,0	69,5	60,4	62,0	77,9

Середній врожай
всіх хлібів без

картофлі	31,2	27,9	46,3	36,0	50,2	40,8	62,2	56,0	36,3	31,6	50,7	41,5
Картофеля	518,7	515,9	554,2	513,4	671,4	690,6	713,5	726,3	566,1	569,8	594,3	560,7

Не зважаючи однак на гірший урожай хлібів, валовий збір хлібу, в з'язку зі збільшенням площі засіву, не дуже менший за валовий збір р. 1922.

В оцій таблиці показано зміни збору найголовніших зернових хлібів в міліонах пуд. за останні 4 роки.

	1920	1921	1922	1923
РСФРР	1.329	1.056	1.456	1.343
В тому числі в губ., що постраждали від неврожаю р. 1921	292	104	280	269
УСРР	779	633	755	808
В тому числі в губ., що постраждали від неврожаю	325	123	223	355
Разом по РСФРР і УСРР	2.108	1.689	2.211	2.151

Загалом же, по РСФРР і по УСРР валовий збір р. 1923 менший за збір р. 1922 на 60 міл. пуд., або на 2,8%.

Збір окремих хлібів по РСФРР і УСРР в р. 1923 подано в оцій таблиці (в мільйон. пуд.):

Х л і б и	РСФРР	УСРР	Разом	З поправкою на можливість недостачу по ССРР
Жито озиме	517,8	319,5	837,3	} 954
» ярове	6,9	—	6,9	
Пшениця озима	83,1	99,2	182,3	} 463
» яра	164,8	61,8	226,6	
Ячмінь	84,4	126,1	210,5	237
Овес	287,6	68,9	356,5	403
Гречка	32,5	33,8	66,3	75
Просо	125,8	38,2	164,0	185
Кукуруза	42,0	60,3	102,3	115
Разом	1.344,9	807,8	2.152,7	2.43,2
Картопля (в переводі на зерно)	1.205	485,8	1.690,8	} 478
	301,3	121,4	422,7	
Другорядні культури	48,2	46,2	94,4	} 247
Олійні культури	75,5	49,2	124,7	
Усього по цілій площі	1.769,9	1.024,6	2.794,5	3.157

Т Р А Н С П О Р Т.

Роботу транспорту в цілому Союзі р. 1922/23 і в першому кварталі р. 1924 видко з такої таблиці:

	1922/23 рік				1923/24 рік 1)			
	1-й квартал	2-й квартал	3-й квартал	4-й квартал	Жов-тень	Листо-пад	Грудень	За 1 квартал
Експloatована довжина сітки в тис. верстов	63,7	64,1	63,9	63,7	68,1	68,0	68,1	68,1
Середня добова готівка паротягів у 1000 шт.	19,6	19,5	19,5	19,6	20,2	20,1	20,2	20,2
В тому числі 0/00/0 придатних	40,9	40,7	42,3	43,7	44,7	45,7	46,3	45,2
Середня добова готівка вагонів у тисячах	35,2	398,8	403,3	417,4	430,9	429,9	426,3	429,0
В тому числі 0/00/0 придатних	60,4	68,2	65,5	68,6	70,8	70,2	70,8	70,6
Середня загальна добова погрузка та наливу у тис. ваг. і цистерн.	12,1	11,2	10,8	11,9	14,8	13,7	12,4	13,6
В тому числі хлібу	1,4	1,0	0,8	1,0	1,9	1,7	1,6	1,7
» » вугілля	1,2	1,1	1,3	1,4	1,8	1,9	1,6	1,8
» » нафтопрод.	0,7	0,5	0,5	0,7	0,8	0,7	0,6	0,7
» » дров	1,8	3,6	2,4	1,4	2,2	2,2	2,4	2,3
Перебіж. потягів в міль. потяго-верстов.	33,4	33,1	33,8	37,5	13,7	12,8	12,6	39,1
В тому числі пасажирн.	14,4	12,3	12,3	12,9	4,5	4,3	4,4	13,2
» » товаро-пас.	18,6	18,4	18,7	21,3	8,4	7,9	7,6	23,9
Перебіги паротягів (у міль. паротяго-верстов).	55,2	51,9	51,0	56,4	18,6	17,5	17,2	53,3

1) Починаючи з жовтня р. 1923 в таблицю увійшли відомості по Далеко-Східній окрузі шляхів.

	1922/23 рік				1923/4 рік			
	1-й квартал	2-й квартал	3-й квартал	4-й квартал	Жовтень	Листопад	Грудень	За 1 квартал
Перевезено пасажирів у мілн. душ	27,6	22,2	32,9	32,0	12,0	11,8	—	—
Одправлено вантажу у мілн. пудів	871,6	874,4	874,2	925,9	—	—	—	—
Загальний оборот вантажу в міліярд. пудо-верстов	316,2	333,0	333,4	390,9	165,6	144,5	134,5	444,6
Загальний прибуток в черв. карб.	47,5	84,0	92,6	109,6	45,3	49,3	45,1	139,7

Оця таблиця основних показників демонструє зростання робіт транспорту од одного кварталу до другого. Найбільше зросла виручка, що в останньому кварталі р. 1922/23 є вдвічі більша за виручку першого кварталу, а в першому кварталі р. 1923/24 більша за неї втричі.

Цікаво порівняти: з р. 1919 число паротягів у р. 1924 збільшилося, рівняючи з р. 1919, з 10 тис. до 20,2 тис., чи то вдвічі. Число придатних паротягів збільшилося з 4,8 тис. до 19,3 тис. Загальне число вагонів збільшилося з 280,6 тис. до 429 тис., в тому числі придатних з 204,7 тис. до 300,6 тис.

Одночасно збільшилися й перебіж одного паротягу й відповідно всі інші показники.

ЗОВНІШНЯ ТОРГОВЛЯ ССРР.

Розвиток зовнішньої торгівлі ССРР в 1922/23 р. і в перших трьох місяцях р. 1923/24 подано в такій таблиці (в міл. пуд. і міл. карб. за довійськовими цінами).

	Вивіз		Довіз		Загальн. оборот		Перевага вивозу над довозом у мілн. карб.
	Мілн. пуд.	Мілн. карб.	Мілн. пуд.	Мілн. карб.	Мілн. пуд.	Мілн. карб.	
1922/23 р.							
1 квартал	19,4	27,9	22,6	49,5	42,0	77,4	—21,6
2 квартал	15,6	19,9	7,6	20,2	23,2	40,1	— 0,3
3 квартал	33,9	34,1	11,2	36,7	45,1	70,8	— 2,6
4 квартал	63,1	51,3	13,8	41,5	76,9	92,8	+ 9,8
Разом	132,0	133,2	55,2	147,9	187,2	281,1	—14,7
1923/24 р.							
Жовтень	37,3	26,7	7,1	16,6	44,3	43,4	+10,1
Листопад	41,2	38,3	9,9	14,7	51,1	53,1	+23,6
Грудень	37,4	35,4	3,6	14,2	41,0	49,6	+21,2
За цілий квартал	115,9	100,4	20,6	45,5	136,4	146,1	+54,9
За календарний 1923 рік	228,5	205,7	53,2	143,9	281,6	349,8	+61,8

Наведені відомості наочно свідчать про нашу боротьбу за активний торговий баланс.

У 1922/23 господарчому році ми мали ще за довійськовими цінами пасивний баланс, хоч пасивність ця й дуже незначна. В першому ж кварталі р. 1923/24, в зв'язку зі збільшенням вивозом хлібу, наш експорт зразу більшає втричі, рівняючи з пересічним вивозом р. 1922/23 і разом з цим перевага вивозу над довозом в цьому кварталі досягає відношення 2:1. В залежності від цього й наш торговельний баланс за весь календарний р. 1923 (з 1 січня 1923 по 1 січня 1924) стає дуже активним.

Цікаво, що такої активності балансу ми досягли лише за два останні роки, бо-ж 1920—21 р. вивіз наш був у 20 разів менший од довозу. В цьому відношенні цікава наведена таблиця розвитку нашої зовнішньої торгівлі в мілн. карб. за цінами 1913 року.

Р о к и	Вивіз	Довіз	Загаль- ний обо- рот	Баланс	Вивіз у 0/0 до доовозу
1920—21	10,1	201,0	211,1	— 190,9	5
1921—22	63,9	282,3	46,2	— 218,4	22,6
1922—23	133,2	147,9	281,1	— 14,7	90,0
Календ. 1923 . .	205,7	143,9	281,6	+ 61,8	144
1909—1913 . . .	1.501,4	1.139,6	2.641,0	+ 361,8	132

У наведених таблицях вартість зовнішньої торгівлі подана за довійськовими цінами. Алеж завдяки тому, що предмети нашого вивозу більше подорожчали на світових ринках, ані-ж предмети нашого довозу, то ми врешті маємо ще більшу різницю на нашу користь. За сучасними цінами вартість нашого вивозу за 1922—23 р. складає 210,6 мілн. карб., а вартість довозу—187,4 мілн., що дає активне saldo (різницю на нашу користь) в 23,2 мілн. карб. Отже за сучасними цінами ми вже 1922—23 р. мали активний торговельний баланс. А це, як ми далі побачимо, є чи не найважливішою передумовою грошової реформи.

ГРОШОВА РЕФОРМА.

Значіння її передумови реформи. Грошева реформа, що переводиться зараз, має завданням цілковито оздоровити наш грошовий обіг, замінивши несталі радзнаки твердими, сталими грішми. Зрозуміло, що успіх цієї реформи матиме величезне значіння для цілого нашого народного господарства, створюючи умови для правдивої калькуляції і вибиваючи зброю з рук різних спекулянтів і посередників, що забирають тепер, користуючися питанням вартості грошей і товарних цін, значну частину національного прибутку.

Сталі гроші мають, таким чином, сприяти зниженню цін, наблизити споживача до виробника, зміцнити зв'язок міста з селом, збільшити національний прибуток, що припадає широким масам трудящих і тим самим прискорити загальний процес відновлення народного господарства.

У якій же мірі можемо ми надіятися на дійсне створення сталої валюти?

Звичайно, що зараз ми не можемо перейти до золотого грошового обігу, але ж практика останніх років доводить, що, маючи певні передумови, можна підтримувати сталу вартість і папірових грошей. Для цього треба лише активної політики з боку держави. Отже таким передумовами є: 1) невинне зростання продукційності народного господарства й крамообороту. Оце збільшує й потребу грошового обороту, що відповідно не знижується, 2) обмеження випуску нових грошей потребою обороту. Для цього треба, щоб дефіцит по державному бюджету покривався емісією лише відповідно до потреб обороту в нових грошах, 3) активний платіжний баланс у закордонних зносинах, що дає спроможу підтримувати сталий курс своєї валюти на закордонних ринках.

Що до першої передумови, то ми низкою таблиць в попередніх оглядах і в цьому огляді довели невинний розвиток усіх галузів нашого народного господарства. Разом з тим міцнішає зв'язок міста з селом, селянство починає помалу брати участь в крамогрошовому господарстві і разом з тим маємо збільшення потреби крамообороту в грошах. Для характеристики цього варто зазначити, що загальна вартість усієї грошової маси у обігу зросла в нас за останні два роки (з 1 квітня 1923 р. до 1 січня 1924 р.) мало не в 7 разів (з 32 мілн. до 226 мілн. карб.).

Що ж до досягнення активного торговельного балансу, то як ми показали це вище, й це питання вирішене позитивно.

Лишається, отже, розв'язати питання про зниження залежності державного бюджету від емісії, або ж, у крайнім разі, створення такого стану, щоб кількість нових грошей, що випускаються на покриття дефіциту, не перебільшувала потреб обороту.

В якій же мірі можна досягти цього? До початку 1922 р. мало не весь наш бюджет покривався емісією. В січні 1922 р. емісія покривала ще 95,50% усього бюджету. Однак поволі будеться податковий апарат, запроваджується платне

користування транспортом, поштою та іншими державними підприємствами. Отже збільшуються державні прибутки і держава має можливість збільшити й видатки, зменшуючи при тій відсоток державних видатків, покритих емісією. У вересні 1922 р. цей відсоток знижується мало не до $\frac{1}{2}$ усіх державних видатків. З 9-ти місяців (січень—вересень) 1922 р. відсоток цей складає 62,9%.

Р. 1922/23 продовжується скорочення дефіциту, що й видно з такої таблиці поступлення державних прибутків по кварталах р. 1922/23. Отже прибутковий бюджет р. 1922/23 по ССРР в мілн. карб. по середне-місячному індексу Кон'юнктурного Інституту такий:

	1 квартал.	2 квартал.	3 квартал.	4 квартал.	Разом
Податки, мито й збори	49,1	81,0	77,8	68,1	276,0
Неподаткові прибутки .	59,1	100,7	118,5	106,4	384,7
Позики	2,1	12,3	27,2	33,6	75,2
Емісія	90,9	86,6	71,0	50,4	298,9
Разом	201,2	280,6	294,5	258,5	1034,8
Емісія у % . .	45,2	30,0	24,1	19,5	28,9

За останніми, більше докладними, відомостями й вичисленнями загальний бюджет ССРР складає 1.004,2 мілн. карб. по середне-місячному індексу Кон'юнктурного Інституту, 1.237,8 міл. карб. по середне-місячному гуртовому індексу Держплану й 1.376,1 міл. черв. карб. по середне-місячному курсу червінця московської біржі.

Бюджет р. 1923/24 вираховано, як відомо, вже не в товарних, а червінцевих карб. Загальний прибуток передбачається в сумі 1.750 міл. черв. карб.

Сума емісії скорочена в цьому бюджеті до 180 міл. карб., чи до 10%.

Зважаючи на те, що значна частина емісійного права використана вже Наркомфіном, а також на збільшення грошової потреби крамообороту, при заміні радзніків сталою валютою, треба сподіватися, що крамооборот відчуватиме, мабуть, недостачу грошей. Досвід першого місяця грошової реформи цілком підтверджує це.

Умови зростання товарних цін при несталих грошах. Успіх грошової реформи визначається, однак, не тільки умовами грошового обігу, але й риночними умовами—зростом товарних цін. Зрозуміло, що в разі швидкого підвищення товарних цін більшають і перешкоди в роботі різних підприємств і установ, що, звертаючися до Наркомфіну, збільшують державні видатки і можуть зірвати бюджет і план емісії.

До того ж зростання товарних цін на внутрішньому ринку, при сталому курсі червінця на зовнішньому, несприятливо впливає на наш вивіз і може порушити активність балансу зовнішньої торгівлі.

Отже, чи сприяє грошовій реформі сучасний стан ринку?

Вивчаючи історію зростання товарних цін в умовах падіння грошей, ми бачимо, що в Німеччині, напр. таке зростання визначається знеціненням німецької марки на зовнішніх ринках, що пояснюється надто несприятливим платіжним балансом Німеччини, що змушена була весь час закуповувати чужоземну валюту не лише для довозу потрібного краму, але й для репараційних виплат.

У нас же навпаки, знецінення грошей мало підставою падіння покупної вартості й на внутрішньому ринку, що викликалося зростанням кількості грошей, з одного боку, й скороченням виробництва й товарної готівки, з другого.

Процес знецінення грошей поступав так: емісія викликала збільшення попиту й зростання цін. Таке зростання цін викликало збільшення державних видатків і збільшення емісії, що й викликало дальше зростання цін, і так без кінця.

Очевидно, що в таких умовах темп знецінення грошей визначається, з одного боку, швидкістю реагування ринку на збільшення кількості грошей в обігу і, з другого боку, швидкістю реагування емісії на зростання товарних цін. Як що таке реагування збільшувалося, то підвищувалася й швидкість знецінення грошей і навпаки. У цьому можна легко перекоонатися, слідкуючи за умовами зростання товарних цін, емісії і загальної вартості грошей в обігу.

Під час імперіалістичної війни де-які країни намагалися затримати реагування ринку на зростання емісії через встановлення твердих цін, і в значній мірі це вдається їм, і емісія зростає швидче ніж поступає зростання цін, і загальна вартість грошей в обігу більшає.

На початку революції, в зв'язку зі значним скороченням крамообороту значно прискорюється реагування ринку на зростання емісії. Ціни катастрофічно підвищуються й разом з тим зразу різко знижується вартість цілої грошової маси.

Однаке держава була змушена поступово скоротити грошове постачання країни, не дев'ячися на те, що й натуральне постачання знизилося так само до мінімуму. Купувальна здатність населення, державних органів дуже зменшується, і це стримує й зростання товарних цін.

Під той час найбільший попит (дуже незначний взагалі) обмежувався харчовими продуктами. Тому взімку, коли на ринок поступало менше продуктів, ціни переганяли емісію і, навпаки, влітку, коли більшав приплив харчових продуктів, ціни стабілізувалися, що при невпинній емісії вело до зростання загальної вартості грошей в обігу.

З часу переходу до нової економічної політики, держава знову збільшує свої видатки разом зі зростанням цін, бажаючи тим зберегти й збільшити реальну заробітну платню й поліпшити постачання установ і державних підприємств. За емісійного господарювання це веде до значного підвищення темпу емісії і до ще більшого зростання цін. Весною р. 1922 хлібні ціни знову стабілізуються і створюються нові сприятливі умови для збільшення емісії загальної вартості грошової маси.

Починаючи з р. 1922 ціни на с.-г. продукти, в зв'язку з запасами продподаткового хлібу на ринку, перестають бути основними визначниками зростання цін. Однаке одночасно починають зростати ціни на промкрам, бо собівартість виробництва й промисловості значно, рівняючи з довійськовим часом, підвищилася. Окрім того, всі наші господарчі підприємства хотіли збільшити свої—постійний і оборотний—капітали й тим поліпшити умови своєї роботи.

Швидке зростання цін на промкрам при повільнішому зростанні цін на с.-г. продукти створює відомі «ножиці».

На початку р. 1922/23 починається боротьба проти розсуву «ножиць». Ця боротьба наближується зараз до кінця. Однаке зсування «ножиць» досягнуто в більшій мірі завдяки підвищенню цін на продукти с.-г., ніж завдяки зниженню цін на промкрам. Це так само впливає на темп зростання товарних цін.

До інших причин, що обумовлюють зростання цін, треба також віднести й розвиток податкового апарату, подорожчання сировини, а починаючи з половини р. 1923 ще й поступове призвичаєння до червінця й скорочення сфери обігу радзнаків.

Що ж до дальших перспектив, то ціни на промкрам зараз дуже знижені, й усі зусилля наших господарчих органів скеровані на зниження собівартості краму й на зменшення до мінімуму витрат по наближенню краму до споживача.

З другого боку, на весні маємо період стабілізації й зниження цін на с.-г. продукти. Ці сприятливі умови й може використати держава для остаточного спинення зростання товарних цін і для опанування ринку й тим самим забезпечити успіх дальшої реформи.

На закінчення ми містимо кілька таблиць, що стверджують сказане.

Рух: кількості грошей (царських і згодом радянських грошзнаків) в обігу, індексу цін і вартості всіх грошей з початку війни до 1/1—1924 р.

Д а т а	Загальна кількість грошей в обігу млрд. крб.	Загальний індекс цін бюро статист. й праці	Загальна вартість грошей в мілн. тов. крб.
1 липня 1914 р.	1,63	1,01	1.610
1 січня 1916 р.	5,62	2,03	2.770
1 » 1918 р.	27,3	20,76	1.320
1 » 1919 р.	60,8	164	370
1 жовтня 1919 р.	148,2	923	159
1 квітня 1920 р.	340,6	4.350	78
1 жовтня 1920 р.	745,2	9.620	77
1 квітня 1921 р.	1.686,7	35.700	47
1 жовтня 1921 р.	4.534,4	81.900	55
1 квітня 1922 р.	81.222,0	2.320.000	32
1 жовтня 1922 р.	851.486,0	7.340.000	116
1 квітня 1923 р. ¹⁾	4,48	39,26	114
1 жовтня 1923 р.	22,7	659,84	34
1 січня 1924 р.	178,5	5.086	36

¹⁾ В мільярд. карб. 1923 р.

Тут добре видно збільшення вартості грошей за літні місяці (в залежності від зростання хлібних цін) і зменшення вартості їх взімку. Так само добре видно значне прискорення темпу зростання цін на початку 1922—23 р. у зв'язку зі стрімлінням емісії наздогнати зростання цін. 1923 р., зменшення загальної вартості грошзнаків не характеризує вже нашого краюобороту, бо поруч з радзнаками мають вже обіг червінці, а пізніше короткострокові зобов'язання Наркомфіну й сертифікати.

Зміни загальної вартості грошової маси в обігу (в червінцевих карб.) подані в такій таблиці:

Д а т а	В млн. червоних карбованців.					У 0/00 відношення			
	Рад- знаки	Чер- вінці	Серти- фікат.	Зобо- в'язання НКФіну	Усього	Рад- знаки	Чер- вінці	Серти- фікат.	Зобо- в'язання НКФіну
1 січня 1923 р. . . .	113,9	3,6	—	—	117,5	97,0	3,0	—	—
1 липня 1923 р. . . .	118,8	70,0	—	22,3	211,1	56,3	33,2	—	10,5
1 жовтня 1923 р. . .	56,8	207,4	0,3	32,9	297,4	19,1	69,8	0,1	11,0
1 січня 1924 р. . . .	95,5	237,2	9,6	60,4	366,7	16,2	64,7	2,6	16,5

У товарних карб. по бюджетовому індексу бюро статистики й праці загальна вартість усієї грошової маси в обігу складала на 1 січня 1924 р. 226 млн., збільшившись з 1 квітня 1922 р. у сім разів.

Зміни співвідношення між цінами на промкрам і с.-г. продукти за гуртовим товарним індексом Держплану (ножиці) дано в такій таблиці:

Д а т а	Абсолютний індекс в грош- знаках 1923 р.			Відносний 1)		Ножиці
	Загаль- ний	Промис- ловий	С.-госп.	Промис- ловий	С.-госпо- дарськ.	
1 вересня 1922 р. . . .	4,83	4,69	4,99	0,97	1,03	0,94
1 січня 1923 р. . . .	15,79	19,64	12,93	1,24	0,82	1,51
1 квітня 1923 р. . . .	31,79	45,38	22,78	1,43	0,72	1,99
1 липня 1923 р. . . .	97,96	142,05	68,99	1,45	0,70	2,07
1 жовтня 1923 р. . . .	549,01	941,74	294,29	1,72	0,54	3,20
1 січня 1924 р. . . .	3.781	5.566	2.783	1,47	0,74	1,99
1 березня 1924 р. . . .	43.197	55.977	41.198	1,30	0,95	1,37

Тут можна легко простежити за зростом товарних цін 1922—23 р., за кошт зросту промислових цін і на початку 1923—24 р. за кошт с.-г. цін. Зараз, беручи на увагу збільшення собівартості виробництва, вже досягнуто рівновагу і, виходить, немає тому підстав до зростання цін на окремі групи краму, а разом з тим і до загального падіння купувальної спроможності грошей.

С. Розентул.

1) Відносне подорожчання промислового й сільсько-господарського індексу до загально-товарового.

УКРАЇНЦІ НА КУБАНІ

ЗА НОВІШИМИ СТАТИСТИЧНИМИ ДАНИМИ.

Перепис 1897 року маює нам Кубанщину, як край переважно з українським населенням. Українці складали тоді відносну більшість—49,1%. На другому місці стояли росіяне—41,8%. На долю інших народів припадало—9,1%.

Але невичерпані природні багатства Кубані ввесь час притягали до неї силу народу. Сюди йшов хлібороб, шукаючи землі. Сюди йшов робітник, шукаючи праці. Саме перед війною тут почала розвиватися нафтова промисловість. Кубанські міста буйно зростали. Так, у Краснодарі в 1900 році було 73.000 мешканців, а в 1920 році число їх зросло до 146,691, цеб-то збільшилось на 100%.

Все це давало підстави думать, що співвідношення між окремими національностями могло змінитися. Результати перепису 1920 року набували через те особливого інтересу.

Але умовини, в яких переводився цей перепис, були надзвичайно несприятливі. Саме було ліквідовано десант Врангеля. Скрізь по горам, по плавням нишпорили біло-зелені банди. Були такі волості, що їх тоді не можна було переписати. В додаток, нова термінологія («українці», а не «малороссы») була ще надто незвичкою і для населення і для самих переписувачів. В результаті вийшло, що на Кубанщині, в нових адміністративних межах, згідно перепису 1920 року, живе українців—309.792 (11,4%), великоросів—108.468 (4,0%), «русских»—2.085.913 (77,1%), інших національностей—202.457 (7,5%)¹⁾.

Отже, національна приналежність $\frac{3}{4}$ населення залишилась невиясненою.

Коли ми ближче придивимось до даних перепису 1920 року, то побачимо, що переписувачі вживали терміни «українець», «великорос», «русский» по своїй фантазії, як їм забажається. Наприклад, найнижчий відсоток українців серед сільського населення (менше 2%) припадає на чисто український Темрюцький одділ, де по перепису 1897 року було більш 80% українців.

Або ось дві сусідні станиці Слав'янського одділу—Старо-Нижче-Стеблівська та Ново-Мишастівська, що лежать в самому центрі колишньої Чорноморії. Склад населення в них однаковісінній. Молодші групи в усіх школах обох станиць українізовано, бо цього вимагає склад учнів. Але перепис 1920 року каже, що в ст. Старо-Нижче-Стеблівській з поміж 10.478 душ усього населення намічається 10.459 «русских» (99,8%) і 11 українців (0,1%). А в ст. Ново-Мишастівській усього населення—13.479 душ. Серед них—«русских»—943 (7,0%), українців—12.469 (92,5%).

Таким робом, дані перепису 1920 року не дозволяють зробити хоч би приблизні висновки що до розподілу українців по Кубанщині. І коли б ми захотіли розв'язати це питання, то нам треба було б шукати якихось інших матеріалів. Для цієї мети можна скористуватися результатами сільсько-господарського перепису 1917 року. Цей перепис охопив усі хазяйства, так чи інакше зв'язані з сільським господарством. Для хліборобської Кубані це буде усі 100% сільського населення. Під час перепису, між иншим, зазначалось, якою мовою балакають в кожному хазяйстві. Спіраючись на ці дані, можна визначити відсоток українських та великоруських хазяйств в краї, а разом з тим досить точно вирахувати відсоток тої або иншої національності в складі сільського населення кожного одділу. Перепис 1917 року дає нам ось які цифри:

О д д і л и	Число хазяйств				0/0 0/0		Кількість сільського населення (по перепису 1920 р.) ²⁾
	Загальне число	Великоруських	Українських	„Русских“	Великоруських	Українських	
Тимошівський	31.648	4.180	25.912	1.335	13,2	81,9	202.597
Єйський	52.113	7.801	41.779	1.672	15,0	80,2	316.692
Слав'янський	43.057	3.301	30.269	5.331	7,7	70,4	285.653

¹⁾ Без Адигейської області.

²⁾ З Адигейської області.

О д д і л и	Число хазяйств				% 0/0		Кількість сільського населення (по перепису 1920 р.)
	Загальне число	Великоруських	Українських	«Русских»	Великоруських	Українських	
Краснодарський	51.150	14.615	28.298	795	28,6	55,3	1,5 400.670
Новоросійський	12.045	2.524	4.996	17	21,0	41,6	0,1 69.001
Армавірський	87.016	42.980	36.446	3.365	49,4	41,9	3,9 490.309
Майкопський	58.958	26.975	16.880	8.269	45,7	28,6	14,0 328.937
Кавказький	38.155	1.526	2.716	32.931	4,0	7,1	86,3 256.087
Усього по Кубані	374.142	103.902	187.296	53.715	27,8	50,0	14,4 2.349.946

З таблиці видно, що в більшості одділів перепис 1917 року дає досить точну картину співвідношення між окремими національностями. Відсоток «русских» хазяйств, цеб-то, хазяйств з невиясненою національною приналежністю невисокий. Звичайно він нижче 50%. Тільки в двох одділах, Слав'янському та Майкопському, він вище 100%. В Кавказькому одділі перепису що до національності зовсім не удався. Там відсоток «русских» хазяйств—86,30%.

В північно-західній частині Кубанщини українці мають абсолютну більшість. Це—одділи Ейський, Тимошівський, Слав'янський та Краснодарський, колишня область Чорноморського війська. Тут українці сидять компактною масою і складають пересічно коло 80% сільського населення. Низький відсоток українців в Краснодарському одділі (55%) пояснюється тим, що в склад його входить частина колишньої області Лінійського війська, залюдненої в свій час донськими козаками.

В Новоросійському одділі (колишня Чорноморська губернія і Анапський район Кубанщини) українці складають відносну більшість (41,60%). Слідом за ними йдуть великороси—210%; а останні 370% приходяться на долю вірменів, греків, черкесів.

В південно-східній частині Кубанщини (колишня «Лінія») на першому місці стоять великороси, а слідом за ними йдуть українці. В Армавірському одділі вони складають 42% населення. Але більш детальний розгляд території показує, що чим далі на схід, тим більший робиться відсоток українців. Наприклад, в колишньому Баталпашинському одділі, частина котрого увійшла тепер в склад Черкесько-Карачаєвської області, українських хазяйств було—34,30%, великоруських—25,60%, «русских»—6,70%. Решта—33,40% припадало майже виключно на долю черкесів.

Що до Кавказького одділу, то треба думати, що відсоток українців в ньому теж не менше 40%, бо з півночі і з заходу його охоплюють українські одділи—Ейський та Тимошівський, а в склад його входять цілі чисто українські, «чорноморські» станиці (Березанська, Урклівська). Ці міркування, як ми побачимо далі, цілком підтверджуються даними перепису 1923 року про національний склад міського населення.

З другого боку, безперечно, що серед «русских» хазяйств інших одділів добра половина теж являється українськими, і ми сміливо можемо поділити їх пополам між українцями і великоросами.

Прийнявши обидві ці поправки, ми приходимо до висновку, що більше половини сільського населення Кубанщини складають українці (560%), а великороси—трохи більше третини (360%).

Що до національного складу міського населення, то перепис 1920 року дає такі самі химерні цифри. Для порівняння ми їх наводимо разом з даними міського перепису 1923 року.

Перепис 1920 року

Перепис 1923 року

М і с т а	Перепис 1920 року				Перепис 1923 року			
	Усього населення	«Русских»	Великоросів	Українців	Усього населення	«Русских»	Великоросів	Українців
Краснодар	146691	92146	12897	17261	144327	29105	40493	48037
Новоросійськ.	49521	34281	13	127	49055	11062	13773	10275
Ейськ	42333	40571	8	32	34776	8199	12713	12431
Темрюк	15916	15417	—	46	15163	5561	1858	7314
Анапа	16909	10944	2	1649	13015	2982	2375	5054
Туапсе	8876	5520	1	17	10650	1246	4345	1820
Сочі	7758	4557	8	110	7876	318	3193	1351
Геленджик	5183	3048	2	1	4357	1551	737	950

М і с т а	Перепис 1923 року				Перепис 1920 року			
	Усього насе- лення	«Рус- ских»	Велико- росів	Україн- ців	Усього насе- лення	«Рус- ских»	Велико- росів	Україн- ців
Гарячий Ключ	2181	1867	—	3	1330	418	149	540
Майкоп	50436	5808	27174	12003	44766	1952	25468	12091
Армавір	63167	43637	7	363	60474	11678	17261	12318
Крапоткин	33617	30299	2	154	27455	1661	12277	10287
Тихоріцька	15167	14449	1	8	13602	634	7038	4805
Лабінська	25797	21616	1575	1206	25585	731	12817	9776
Приморсько-Ахтарська	11058	10608	5	196	10639	577	2426	7035
Слав'янська	19505	18742	—	136	18437	1864	4007	11131
Р а з о м	514115	353510	41695	33312	481507	79539	160930	155215
В відсотках	100	68,8	8,1	6,5	100	16,5	33,4	32,2

Ми бачимо, що в 1920 році тільки в одному городі Майкопі «русских» майже цілком було поділено на українців та великоросів. В інших городах усе населення огулом заносилось під рубрику «русские», а українців та великоросів можна було буквально перелічити на пальцях. Навіть в самому Краснодарі «русских» набралось поперех 60%. В результаті вийшло, що в усіх городах Кубанщини налічується 68,8% «русских», 8,1% великоросів і 6,5% українців. Але цифри по городу Майкопу (24% українців), осередку одділа, де переважають великороси (45,7%), давали право думати, що взагалі в городах Кубанщини відсоток українців не може бути нижче 25%.

Перепис 1923 року яскраво показує нам всю хибність перепису 1920 року. Правда його теж не можна вважати бездоганим, бо відсоток «русских» ще занадто високий (16,5%). Адже в окремих городах (Майкоп, Сочі) його можна було зменшити до 4% і) навіть до 3% (Лабінська). Але, не зважаючи на це, українці, яких по перепису 1920 року в більшості городів майже зовсім не було, висунулись тепер наперед. Вони складають по всім городам 32,2%, майже стільки, що і великороси (33,4%). По окремим городам ми маємо такі цифри:

М і с т а	% «русских»	% велико- росів	% українців	М і с т а	% «русских»	% велико- росів	% українців
Краснодар	20,1	28,1	33,3	Майкоп	4,4	56,8	27,0
Новоросійськ	22,5	28,1	20,9	Армавір	19,3	28,5	20,4
Єйськ	23,6	36,6	35,8	Крапоткин	6,1	44,7	37,5
Темрюк	36,7	12,2	48,2	Тихоріцька	4,7	51,8	35,3
Анапа	22,9	18,3	38,9	Лабінська	2,9	50,0	38,2
Туапсе	11,7	40,8	17,1	Приморсько-Ахтарська	5,4	22,8	66,1
Сочі	4,0	40,5	17,1	Слав'янська	10,1	21,7	60,3
Геленджик	35,6	16,9	21,8				
Гарячий Ключ	31,4	11,2	40,6	У с ь о г о	16,5	33,4	32,2

Співвідношення між українцями та великоросами серед городського населення залежить, в першу чергу, від того, в якій частині Кубанщини, в «чорноморській» чи «лінійській» лежить той чи інший город. На «Лінії» переважають великороси—Майкоп, Армавір, на «Чорноморії» українці—Темрюк, Анапа, навіть Єйськ. Особливо рельєфно це виявляється на залюднених пунктах, наведених в кінці таблиці. Крапоткин, Тихоріцька, Лабінська, Приморсько-Ахтарська, Слав'янська попали в число городів тільки через те, що або були колись, або є тепер адміністративними центрами. А по суті діла це звичайнісінькі Кубанські станиці, що виділяються з ряду інших станиць хіба тільки трохи більше розвинутою торгівлею. Слав'янська та Приморсько-Ахтарська адміністративні центри західніх «чорноморських» одділів Слав'янського та Тимошівського,—і відсоток українців в обох цих станицях більше 60%. Крапоткин, Тихоріцька, Лабінська лежать в східній «лінійській» частині Кубані, і в них переважають великороси. Але українців теж дуже багато—до 38%. Приблизно такий самий відсоток українського населення ми приймали

для цілих цих oddiliv, спіраючись на дані перепису 1917 року. Отже перепис 1923 року почати освітлює також склад сільського населення Кубанщини.

Дуже характерно, що відсоток «русских» вище середнього як раз в тих городах, що лежать в чорноморській частині області, де серед сільського населення переважають українці. Це—Краснодар, Ейськ, Темрюк, Анапа, Новоросійськ, Горячий Ключ. Безперечно що при більш уважному відношенню до виявлення національної приналежності ця група розпадеться на свої складники, і відсоток українців по городах значно збільшиться. Але і без того українці серед городського населення скрізь займають перше або друге місце. Тільки в Армавірі вони відходять на третє місце (28,5% великоросів, 21,2% вірменів і 20,4% українців), але не треба забувати, що в Армавірі теж ненормально високий відсоток «русских» (19,3%).

Коли порівняти склад городського населення Кубанщини зі складом городського населення інших губернь України, то побачим, що Кубанщина в цьому відношенні дуже нагадує Степову Україну. Користуючись цифрами, що їх наводить в своїй статті т. Хоменко («Червоний Шлях», ч. 6—7, 1923 р.), ми будемо мати ось-яку картину.

Г у б е р н і	°/о українців	°/о великоросів	°/о «русских»	°/о інші
Катеринославщина	38,5	34,3	—	29,2
Одещина	27,0	35,1	—	37,9
Донеччина	25,0	27,5	—	47,5
Кубанщина (без Краснодара)	31,8	35,7	15,0	19,5

Скрізь відсоток українців та великоросів приблизно однаковий. Порівнюючи низький відсоток інших національностей в складі городського населення дуже наближає Кубань до Катеринославщини. Ця аналогія, безперечно, ще б збільшилась, коли б ми могли розширювати для Кубані групу «русские».

Зате, коли ми порівнюємо Краснодар з іншими великими промисловими містами України, з населенням більш, ніж 100.000, то получимо цілком несподіваний результат. Цифри знов таки беру зі згаданої статті т. Хоменко.

М і с т а	Абс. кількість населення	°/о українців	°/о великоросів	°/о «русских»	°/о інших
Харків.	285213	21,3	50,5	—	28,2
Київ.	366396	14,3	46,5	—	39,3
Катеринослав	162965	4,7	44,4	—	50,9
Одеса	427831	2,9	44,8	—	52,3
Краснодар	144327	33,3	28,1	20,1	18,5

Отже, не зважаючи на неповноту перепису (20,1% «русских»), Краснодар по відсотку українців займає перше місце серед великих промислових городів України.

Недосконалість статистичних даних що до національного складу населення, яка помічається навіть в перепису 1923 року, не дозволяє нам дати детальну картину розподілу українців по території Кубані. Але головні контури цілком ясно вирисовуються перед нами.

Українці складають абсолютну більшість серед сільського населення Кубані. Особливо густо сидять вони на заході, на «Чорноморії». Разом з тим українці займають одно з перших місць серед городського населення навіть в найбільших городах Кубані—Краснодарі, Армавірі, Новоросійську.

О. Коблянський.

НА РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

ХАРКІВ

ЛІТЕРАТУРНО-ЕТНОГРАФИЧНА СЕКЦІЯ, КАТЕДРИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ.

(Жовтень, листопад, грудень).

Засідання секції почалися в біжучому році на початку жовтня; на першому організаційному зібранні було затверджено попередній план роботи (вказано в річному відчиті) з додатком про необхідність зачитування інформацій і рецензій на нові книжки по спеціальності і про конкретизацію колективної роботи. План цієї роботи запропоновано співробітником секції проф. М. Плеваком в формі складання бібліографічного покажчика по історії української літератури; ним же показано і практичні шляхи до найкоршого переведення цієї роботи. Вирішено приступити до збирання бібліографічного матеріалу, для чого постановлено запрошувати і сторонніх осіб, зацікавлених в цій роботі.

Слідуючі засідання, що відбувались щотижня, присвячено було заслуханням індивідуальних робіт аспірантів, що виступали з докладами по своїх основних питаннях.

На протязі цього часу було зачитано і обговорено такі праці аспірантів:

1. Асп. Ткаченко. Історія української байки (докладчик зупиняється на основних моментах розвитку цього літературного жанру, одмітивши моменти розвитку і занепаду його з аналізом соціальних причин, що викликали певні зміни в розвитку байки. Характеристику еволюції байки автор доводить до наших днів, закінчивши розгляд аналізом творчості С. Пилипенка).

2. Асп. Тиховський. «До історії байки як літературного жанру». (Зачитано було другий раз на святі Глібова). Автор, виходячи з формальних ознак байки, установлює два типи байок—байка Езопа і байка Ляфонтена, на Україні Езопівський тип байки автор вбачає в байках Боровиковського (стилістич, простота, відсутність пейзажу), Ляфонтенівський—в байках Гребінки і Глібова (ростягнутість, перевага описових елементів). Існування цих типів байки обумовлюється різними потребами і обставинами, байка Езопа—байка народна, що служила знаряддям в політичній бо-

ротьбі, байка Ляфонтена—виплеканий продукт заможних класів, що втратив своє старе значіння, одірвавшись від народного ґрунту.

3. Асп. А. Ковалівський. «До-християнський світогляд українського народу».

Поставивши завданням розроблення такої широкої проблеми, автор ознайомив секцію лише з частиною своєї роботи, що охоплює критику попередніх праць по цьому питанню і нову постановку питання.

4. Асп. Білецька. «Етнографізм в творах Я. Щоголіва» (по етнографії).

Докладчиця уважно проаналізувала більшу частину віршів Щоголіва, зазначаючи місцевий колорит Слобожанщини (природа, народні звичаї, побут, одяг, і т. и.).

5. Асп. А. Шамрай. «До тексту Квіткиних творів».

Завданням докладу установлення проблем, що зв'язані з аналізом текстів Квітки-Основ'яненка.

На підставі свіжого матеріалу докладчик зазначає неповноту що до кількості існуючих текстів; значна частина загинула. Далі докладчиком зазначаються помилки що-до хронології, в працях попередніх дослідників про Квітку нарешті дається критичний огляд головних видань Квітки разом з накресленням шляхів, по яких мусять йти научне студіювання Квітки.

6. Асп. Єрофіїв. «До психології творчості М. Гоголя».

7. Асп. Тиховський. «Мицкевич в українських перекладах». Докладчик установлює три моменти в зацікавленості українського суспільства Мицкевичем. Перший момент—це романтична доба, коли Мицкевича не перекладали, а перероблювали, і переважно легендарні мотиви його творчості (Гулак-Артемівський та інші), 2-й момент—момент захоплення естетикою, мистецтвом для мистецтва (Вороний, Леся Українка)—переклади точні, але беруться сюжети естетичних його віршів. 3-й момент—приблизно коло 1905 року,—

коли виявилось зацікавлення громадськими мотивами його поезії (Франко).

Всі зачитані доклади широко і детально обговорювалися, вносилися відповідні поправки і доповнення. Доклади, що по ріжних умовах не цілком відповідали на поставлене питання, пропонувалося розробити уважніше, скориставшись всіма увагами, що було висловлено за час дискусії. Доклади, що цілком відповідали на поставлені вимоги, переносилися до зачитування на засідання цілої катедри і ухвалювалися до друку.

Крім цих основних робіт, на щотижневих засіданнях зачитувалися згідно з накресленим планом реферати про рекомендовані книжки по суспільствознавству.

За цей час прореферовано головні праці К. Маркса, Ф. Енгельса, К. Кавцького і Плеханова.

До цього треба додати часте реферування книжок з спільних галузей знання — з історії і мистецтва.

З технічних змін треба одзначити приєднання секції мистецтва і археології до секції літератури і етнографії.

Робота в цьому році ведеться значно інтенсивніше ніж в минулому, засідання ведуться що суботи без перерв, і взагалі можна констатувати цілком конкретні досягнення в підготовчій роботі, що, можна сподіватись, до кінця біжучого року виллється в цілком закінчену форму.

А. Ш.

* Аспірант Харківської досл. катедри історії України Шманкевич Євг. опрацював набуті ним на базарі між старим папером судові акти Люблинського братства,

котре, як відомо, відіграло велику політичну роль в історії України.

До цього часу книжок актів братських судів не було знайдено, й дослідники вважали, що книжки ці «загинули всі без остатку» (Ор. Левицький, доклад XI арх. з'їздові). Тому зазначена книжка актів Люблинського братського суду має велику історичну вартість. Крім того, вона дає цілком нове освітлення юридичної природи та діяльності братств.

Запис актів у книжці починається з 1551 р. (до цього часу історики — проф. Грушевський та инш. — вважали, що Люблинське братство засноване в 1593р.). Останні акти 1636 р. Більшість актів у доброму виді.

* Про український прозовий ритм. З лютого на засіданні Харківського Наукового Об-ва (при ІНО) проф. Е. Г. Кагаров прочитав доклад: «Про ритм української художньої прози», в якому зробив спробу пристосувати методи німецького вченого Марбе та його школи до ритмічного аналізу декількох уривків української художньої прози (М. Коцюбинський, твори II, 175 і инш.).

Взаємним вибраних докладчиком цифрових даних для російської (промови Леніна) і української мови показують, що ритм української прози по своєму характеру відрізняється від російського прозового ритму.

М. Йогансен, М. Наконечним та другими зроблені були коштовні доповнення та вказівки до змісту доклада.

Е. К.

* Людмила Дмитрова переклала на українську мову п'єсу Кайзера «Народня п'єса 1923» та п'єсу Толлера «Перетворіння».

К И Ї В

* В Київському І. Н. О. В березні місяці в помешканні І. Н. О. відбувся доклад тов. Божка на тему: «Організаційна, продукційна та ідеологічно-громадська робота «Плугу». Із дискусій, що виникли після докладу, виявилось, що студентство — дуже мало поінформовано що до роботи і головних засад «Плугу» і «Гарту» і взагалі про літературне життя. З цього не має нічого дивного, коли взяти на увагу специфічні Київські умови. Тоді, як в Харкові сучасну революційну українську літературу репрезентують виходці з Донбасу і широких кол незаможного селянства, які своєю творчою працею захоплюють і втягують широкі кола трудящих, в Києві літературна творчість є монополією вузьких гуртків літспеців. Займаючись самоудосконаленням, не втя-

гують в свою роботу широких трудящих мас — і зокрема пролетарське студентство. В результаті виходить, що Київ, який має таких видатних спевів од літератури, як Зерова, Филиповича, Семенка та инш. — одночасно виховує пролетарську молодь, яка зовсім не приймає активної участі в літературному житті. В дискусіях виявилось, де-які товариші студенти зовсім незнайомі з творчістю Плужан і Гартіванців, і гріхи других списували на рахунок Гарту і Плугу. Знайшлися і такі з опонентів, які одстоювали «вільну творчість» після особистого натхнення. Взагалі цей доклад був для студентства у Києві новиною і на далі ляже в основу роботи Київської філії «Плуга» серед студентських кол міста Києва.

М. Сеніалевич.

★ Капела «Думка». Державна капела Думка вступила в 5-й рік свого існування під керівництвом Н. Городовенка.

За 4 роки Думка проробила велику громадську та художню роботу. Не дивлячись на тяжкі роки господарчої розрухи, Думка не припиняла своєї роботи, провадячи в більшості діяльність за межами Києва. Думка об'їхала Київщину, Поділля, Херсонщину, Полтавщину, побувала в Харкові і двічі гастролювала в Москві. За весь час Думка дала більше 400 концертів, головним чином в робітничих і червоноармійських клубах та в селах і містечка для селян.

Думка має репертуар в кількості 300 п'єс—з української хорової літератури, з хороших творів російських та зах.-європейських класиків.

Амплітуда репертуару надзвичайно велика: від народного примітиву, до класичних важких хорів С. Танєєва, Брамса і 9-ої симфонії Бетховена. Правління Думки на свою ініціативу і кошти замовило видатним композиторам революційні п'єси і таким чином має прекрасний революційний репертуар.

Думка складається з 50 артистів і 5-ти осіб адміністративно-технічного персоналу, підібраних по громадському та високому голосовому критерію. Поруч з художньою

роботою Думка провадить роботу й над собою: відбуваються лекції з соціальних наук та по питаннях мистецтва; звернено особливу увагу на сучасні мистецькі напрямки; видається своя стінна газета, Н. Городовенко поповнює свою музичну освіту у відомого дирижера М. Малька.

Постановою ВУЦВК'а від 26/II—24 р. і Раднаркому від 6/III—24 Думці дано назву: «Перша Робітниче - Селянська капела УСРР», звільнено від всіх податків зв'язаних з її культурною роботою і ухвалено командировать в перших числах на Донбас та Катеринославщину,—на що асигновано відповідні кошти.

В перших числах травня Думка приїздить до Харкова, де дасть низку концертів, а після того від'їде на Донбас.

★ «Майстерня сценічної творчості». Київська Губполітпросвіта затвердила колектив молодих актерів під назвою «Майстерня сценічної творчості».

Колектив має завдання утворити «театр сценічної імпровізації» на зразок італійської комедії маскар.

★ Новий квартет. При Київській консерваторії склався струнний квартет імені Танєєва, в складі: Скоморовський, Магазинер, Хант, Тесельський.

НА КИЇВЩИНІ.

м. Умань. Літературно-мистецьке життя. Довгий час після революції в Умані літературного й мистецького життя, як такого, не було. Головна причина—напружена суспільно-організаційна праця, яка примушувала забувати про мистецтво. Забив був живчик мистецького життя лише в зимовий сезон 1920—21 року, коли тут перебував театр Леся Курбаса на протязі щось місяців п'яти. Курбас не обмежився самими постановками, але провадив і студійну роботу. Частина студійців пізніше виїхала з театром Л. Курбаса, а друга залишилася в Умані. Зараз вона знову розпочала працю в формі драмстудії при Центральному робітничому клубі. Після удосконалення й виявлення сил студії гадають утворити майстерню «Березіль» (філію Київської майстерні).

Літературне життя почало виявляти себе лише з листопаду місяця минулого року. Тоді зорганізувалася в Умані ініціативна група по заснованню філії селянських письменників «Плуг». Ця група вийшла з літстудії Агротехнікума, яка до того перевела помітну працю по виявленню літературних здібностей молодих студентів та по вихо-

ванню в останніх марксівського підходу в літературній творчості.

Ініціативна група по утворенню філії «Плуга» місяця півтори переводила організаційну працю, вишукуючи молоді літературні сили, головним чином на окрузі.

За цей час ініціативною групою було випущено три літературних сторінки в місцевій газеті «Роб.-Сел. Правда». Сторінки мали певний успіх, а окремі твори, що було їх надруковано, там викликали прихильний відклик в «Більшовиків».

Нарешті на початку лютого було скликано організаційні збори «Плугу», Обрано Бюро філії і накреслено план найближчої праці.

Головою Бюро уманської філії обрано тов. Ант. Лісового, а секретарем т. Ю. Лавріненка. Останній був до того енергійним працюючим в літстудії агротехнікума.

Запропонований ініціативною групою план праці викликав жваву дискусію на організаційних зборах. В результаті накреслено такі основні менти найближчої праці:

1. Утворення найщільнішого зв'язку з селом й підпорядкування своєму ідеологічному впливу мистецьких гуртків при сель-

ських культосвітніх установах (сельбудах і т. п.), де тільки буде до того хоч найменша можливість.

2. Керівництво літстудіями при Агро-технікумі та на Педкурсах.

3. Влаштування літвечірок.

4. Регулярний випуск літературних сторінок в «Робіт.-Сел. Правді».

5. Встановлення щільного зв'язку з центральним та сусідніми об'єднаннями «Плугу».

На зборах був присутнім представник Київського «Гарту» т. Є. Щербаківський котрий зробив цікавий доклад про письменницьке життя в Києві та про Жовтневий блок у мистецтві.

Закінчилися організаційні збори зачитанням членами зборів своїх творів та дискусією по зачитаному.

20 лютого Бюро «Плугу» влаштувало в великій залі Центрального робітничого клубу вечір. Зачитано доклад тов. Нік. Бажаном (панфут) «Жовтневий блок у мистецтві й сучасні літературні угруповання» та співдоклади про «Плуг» т. Ант. Лісовим (член «Плугу») і про «Гарт» т. Є. Щербаківським (член київської студії «Гарту»), а потім демонструвалися твори головних літгруповань. З «Гарту» зачитано було твори Вас. Єллана, М. Хвильового і В. Сосяри, з «Плугу» — Ів. Сенченка, П. Голоти, О. Донченка і Ант. Лісового (останні читав

автор), а з творів аспанфутів читались твори Гео Шкурupія, М. Терещенка і Нік. Бажана (читав автор).

Після демонстрування творів відбулась дискусія, в котрій взяло участь до двох десятків промовців. Зазначаючи позитивні й негативні риси кожного літгруповання зокрема, майже всі промовці висловлювалися за доцільність утворення Жовтневого блоку між, принаймні, трьома демонстрованими літ'об'єднаннями.

В наслідок дискусії аудиторія прийняла одностайно відповідну резолюцію.

Дискусія безумовно зацікавила робітничі кола Умані. Велика зала робітничого клубу була переповнена членами Профспілок та молоддю уманських шкіл (Агротехнікуму, Педкурсів і инш.).

А. Лісовий.

С. Балаклея, на Черкащині. 27 та 28 березня в робітничому клубі Балакл. цукроварні було прочитано лектором Смілрайкому спілки «Сахарників» лекції на теми: «Від кам'яної сокири до парової машини» і «Вік пари, електрики та радіа». Клуб разом з драмкружком при ньому готується до вечірки М. Горького.

М. Смілга. На районному з'їзді спілки «Сахарників» було ухвалено негайно приступити до українізації всіх галузів своєї роботи, а особливо культроботи.

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКА НАУКОВО-ДОСЛІДЧА КАТЕДРА В 2-МУ ПІВРІЧЧЮ 1923 РОКУ.

У місцевих і центральних часописах та журналах *) вже подавались де-які відомості про працю та діяльність Науково-Дослідної Катедри, які, головним чином, відносились до 1-го півріччя 1923 року.

В другому півріччю ця праця Н.-Д. Катедри була продовженням попередньої праці, але разом з тим приймала характер в цей час чимраз ширший і інтенсивніший. Правда, вся ця праця Катедри і в цьому півріччю провадилася в трьох напрямках: а) розроблення наукових проблем, б) підготовка аспірантів до наукової та викладавчої діяльності і в) громадська, науково-популярна діяльність в тісному зв'язку з життям робітничих та селянських мас Поділля. До останньої треба віднести працю членів Катедри по з'ясованню епідемії чудес, виясненню революційного, економічного й культурно-історичного становища Німеччини та широку участь в підготовці студентства вищих шкіл Кам'янця до переведення цілого ряду кампаній на селі наприкінці минулого 1923 року. Трохи нижче буде визначено як найповніше характер цієї самої праці, зв'язавши її персонально з кожним із членів Катедри; тут же досить зазначити, що на протязі 2-го півріччя минулого року відбулось 38 засідань Н.-Д. Катедри, із яких чергових засідань—20, прилюдних вкупі з І. Н. О. і присвячених епідемії чудес—14 та присвячених з'ясованню подій і історії Німеччини—4.

Загальне число доповідей на цих засіданнях—42, з них: на чергових засіданнях Н.-Д. К-ри—19, спільних з І. Н. О.—19, присвячених Німеччині—4. Крім цього, зачитано

*) Часописи: «Черв. Шлях», «Червоне Село» (Вияницькі), «Вісті» (Харк.) і журнали: «Путь Просвещ.» 11—12, 235—236, «Червоний Шлях» ч. 3, 296—297.

5 доповідей на засіданнях по підготовці студентства до пропаганди в зв'язку з різного роду кампаніями.

Нарешті, по-за цим всім відбулось 9 наукових екскурсій в околиці м. Кам'янка.

Доповіді та дискусії на прилюдних засіданнях, в присутності численних гостей, робили свій вплив на широкі кола населення, що мали нагоду почути на цих засіданнях К-ри висвітлення різних питань по лінії історичного матеріалізму.

Поруч з працею наукового й громадського характеру, окремими членами провадилася й провадиться в сучасний мент педагогічна праця по ВУЗ'ах, профшколах, курсах та інших освітніх установах. Так, у ВУЗ'ах працює 12 чл. К-ри, в профшколах—3, археологічно-історичному музею та архівному управлінню—3.

Протягом 2-го півріччя в складі Н.-Д. К-ри відбулися де-які зміни, але загалом всіх членів К-ри на 1-е січня рахувалося 20 чол.; з них: дійсних членів—3, наукових співробітників—8 та аспірантів—9. Збільшилося за цей час наук-х співр-в та аспірантів, особливо по економічній секції Катедри, на якій найбільше бракувало відповідних робітників.

В 2-му півріччю обрано також Редакційну Комісію, яка після того приступила до підготовки для друку наукових праць співробітників Катедри.

Взагалі, Кам'янець-Подільська Н.-Д. К-ра до кінця минулого року цілком уже перейшла організаційний період і винайшла певні шляхи для своєї діяльності. Два таких важних фактора, як а) присутність великої кількості матеріалів, що потребують наукового оброблення, б) присутність в Кам'янці відповідних сил, цілком здатних до наукової роботи, і можливість поновлювати ці сили аспірантами з місцевих ВУЗ'ів—дають і надалі реальні підстави для розвитку Катедри.

Звичайно, що для цього необхідно в першу чергу усунути всі ті перешкоди, які до цього часу ще заважають нормальній праці й розвитку катедри,—це 1) невізасність правового положення К-ри й 2) матеріальна незабезпеченість робітників, особливо, аспірантів, які для свого існування примушені займатись працею, що забирає від них багато часу, сил і енергії.

Не дивлячись на таке досить важке становище, Н.-Д. Катедра намітила вже план дальнішої своєї праці на першу половину 1924 р.

В цей план входять колективні дослідження співробітників К-ри та індивідуальні їх роботи. Між иншим, для колективної праці намічено такі теми: 1) «Історичне, політичне, соціально-економічне та культурно-освітнє життя м. Кам'янка й Кам'янеччини в ХХ стол.», 2) «Класова боротьба на Поділлі в першій половині ХІХ в. та її виразник Кармелюк» і 3) «Село Панівці, Кам'янецької округи, з боку історичного, політичного, культурного й соціально-економічного».

Розроблення зазначених тем полягатиме в збиранні відповідних матеріалів, їх дослідженню та науковим опрацюванню.

Але це все стосується плану й праці в 1924 р. В деталях же праця Н.-Д. Катедри за 2-е півріччя 1923 р., коли зв'язати її персонально з кожним із членів к-ри, має вигляд такий:

Завідуючий Катедрою, дійсний член, проф. Клименко П. В.: керував і зараз керує працею К-ри й в той же час працював над монографією «Миський лад на Україні». На засіданнях К-ри зачитав: 1) доповідь про «Ліквідацію Подільських цехів (приватно-власницьких) в 19 ст.» і 2) «Методи розробки архівного матеріалу».

Дійсн. чл., проф. Любарський, Ів. А.: керував історичною секцією та аспірантським семінаром по дослідженню мови й літератури. На чергових засіданнях К-ри зачитав доповіді: а) «Методи дослідження мови», 2) «Українські лінгвістичні етюди», 3) «Дослідження мови с. Цибулівки» і на прилюдних зас-х: 1) «Німеччина з культурно-історичного боку в 19 ст.» і 2) «Вартість Флавієва свідчення про Христа».

Дійсн. чл., проф. Геринович—керівник економічної секції. На чергових засіданнях К-ри зачитав: «Географічне положення с. Цибулівки; на прилюдних—1) «Біблійний потоп в наковому освітленню», 2) «Чудо переходу євреїв через Червоне море», 3) «Чародійна паличка», 4) «Вифліємська Зоря» і 5) «Германія з географічного боку».

Науковий співробітник Заклинський зачитав—«Баварська соціалістична республіка» і працював увесь час над питанням: «Робітничий професійний рух на Поділлі».

Наук. співробітник Герасименко працював над монографією Подільського поета С. Руданського.

Наук. співробітник Курневич зачитав про «стан шкільної справи с. Цибулівки» і на прилюдних засіданнях—«Чудеса «святих» в освітленню науки».

Наук. співробітник Шумлянський працював над дослідженням мови в цілому ряд

сел—в Цибулівці, Шитнівцях, Цвіклівцях, Кізю й в Устю. На прилюдному засідю зачитав—«Глосологія в наук. освітленню».

Наук. співробітник Неселовський зачитав—1) «Кустарна промисловість с. Цибулівки», 2) «Приписка до уніятських метрик XVIII ст. та їх значіння», 3) «Прагматизм і матеріалізм»; на прилюдних засіданнях—1) «Вартість сучасних чудес з погляду фідеїзму», 2) «Справжня природа чудес» і 3) «Різдво».

Наук. співробітник Сіцінський—«Судові справи, що торкаються земель та лісів м. Кам'янця».

Асп. Зборовець зачитав—«Особливості мови с. Цибулівки». Крім того, досліджував мову Коцюбинського та збирав матеріал до опису говірки с. Гавриловець, Кам'ян. округи,—взагалі, працював над дослідженням мови Поділля. Разом з тим, закінчив свою аспірантську програмову працю, подавши про це до К-ри відповідний відчит. На прилюдному засіданню зачитав доповідь: «Епідемія чудес з погляду психології юрби».

Асп. Філь зачитав—«Народня поезія с. Цибулівка». Збирав матеріали про життя та творчість подільського письменника Свидницького.

Асп. Свідзінський—«Аграрний рух на Поділлі в 1905—1906 роках». Займався дослідженням по справах архивних матеріалів економічної історії Подільського селянства.

Асп. Карачківський зачитав—1) «Історію С. Цибулівки», 2) Організація Ком'янецьких цехів кінця XVIII і початку XIX в.». На прилюдному засіданню—«Моці в наук. освітленню».

Асп. Бржоснівський—«Населення Кам'янецької округи по даних 1923 року в порівнянні з відомостями довіськового часу». Взагалі, багато працював в економічній Галузі Поділля і зокрема Кам'яниччини.

Асп. Гагенмейстер збирав матеріали по кераміці Поділля. В наслідок екскурсій в райони, що визначаються технікою та художністю керамічних виробів, дав багато нового, свіжого матеріалу.

Асп-ка М. Вікул працювала над дослідженням мови твору Коцюбинського «Тіні забутих предків».

Асп. Харків працював над питанням про відбиток сучасності в ритмові укр. язика.

Асп. Олійник займався дослідженням історії чужоземного заселення Поділля. Має написану вже працю: «Заселення півдня України чужоземцями».

Далі, варто зазначити наукові праці Катедри, що надруковані, друкуються й готові до друку.

Проф. Клименко: «Цукрова справа на Україні» (надруковано).

Проф. Любарський: 1) «Етимологія де-яких укр. слів» (подробно), 2) «Ukrainische handschriftliche Überlieferung der Amphiloichiana» (здано до друку).

Проф. Геринович: 1) «Географія ССРР (принято до друку), 2) «Географія України» (пр. до друку), 3) «Оповідання з антропології» (пр. до друку).

Наук. Сп. Шумлянський: «Матеріали до говірки с. Цибулівки, біля Кам'янця» (виготовлено до друку).

Наук. Сп. Герасименко: 1) «Спроба дослідження читача С. Руданського (виг. до др.), 2) «Твори С. Руданського в педагогічній оцінці» (виг. до друку).

Наук. Сп. Неселовський: 1) «Грошеві знаки й грошеві рахунки на Поділлі в XVIII віці (виг. до друку), 2) «Підручник Логіки» (виг. до друку).

Наук. Сп. Сіцінський: «Начерк по історії Поділля за часи Галицького князівства, Литовсько-руських князів Керіятовичів і за період боротьби Польщі й Литви за Поділля». Відділи 2—5. (Від. 1-й вже надруковано, а 2-й—5-й готові до др.).

Асп. Зборовець: «Приватні школи на Поділлі до й після реформи 1861 року» (гот. до друку).

Асп. Гагенмейстер: 1) «Подільський гончар Бацуца (вигот. до др-у), 2) «Трипільська кераміка на Поділлі (теж) і 3) «Подільське нар. мистецтво» (теж).

Асп. Свідзінський: «Розслід зловживань над селянами Березнянського староства посесором його в першій половині XIX ст.» (вигот. до друку).

Асп. Філь: «Матеріали до біографії С. Свидницького» (праця принята Акад. Наук до друку).

Із праць, які готуються до друку, такі:

1) «Етимологія слів: дякувати й дерло». (Любарський).

2) «Співомовки й народня творчість», «Активність читача в мистецтві й зокрема в літературі» (Герасименко).

3) «Instrumental singul. ім. жіноч. р. на оц, еи коло Кам'янця» (Шумлянський).

- 4) «Комірництво на Поділлі», «Економічний стан Поділля до приєднання його Російськ. Державою» (Неселовський).
 - 5) «Історія Подільського Губвідділу профспілки текстильників» (Заклинський).
 - 6) «Педагогічні ідеї соціалізму» (Курневич).
 - 7) «Подільський мовний елемент в творі Свидницького «Люборацькі», «Фізіологія звуків укр. мови» (Зборовець).
 - 8) «Розмальовання хат на Поділлі» (Гагенмейстер).
 - 9) «Продуктивна вартість білкової й амінів при молочній і м'ясній продукції та значіння їх в продукції тваринній» і «Сільсько-господарські райони Поділля» (Мельник).
- Таким чином, зазначені праці членів Н. Д. Катедри вповні характеризують її роботу, в якій із наукових питань основними та актуальними завше були й є—це дослідження економічного, культурно-історичного та соціально-економічного життя Поділля.

В. Зборовець.

Х Е Р С О Н

(Допис).

Херсон завжди був тихим містом. Але під час революції, німецької й греко-французької окупації, денікинської, а далі врангелівської навали йому довелося пережити тяжкі й бурхливі часи! Кілька разів і по довгому часу він був бойовим фронтом. Це все внесло величезну руїну в місто. Гарматні набойи й бомби з аеропланів з усіх країв летіли в його й робили своє діло. А далі прийшов голод і винищив десятки тисяч людности... І Херсон ще більше затих і замер.

Тільки з осені 1923 року він став трохи оживати, коли почав знову працювати порт. За осінню кампанію було вивезено коло семи мільйонів пудів хліба, приблизно четверту частину довоєнного експорту. Це дало де-який заробіток населенню.

Що торкається життя культурного, то в йому мало руху. Музеї херсонські, природничо-історичний і археологічний, перший за браком активних робітників, а другий—матеріальних засобів, ні в чім не проявляють своєї діяльності.

Більше життя помічається в навчально-освітніх установах: ІНО й сільсько-господарчому технікумі. Херсонське ІНО, дякуючи головним чином енергії й щирій відданості праці ректора його К. Ю. Гревізирського, зуміло зорганізуватись в досить поважну

українську інституцію з повиш ніж двомастами слухачів. На жаль, К. Ю. Гревізирський змушений був залишити Херсон, і ІНО тяжко відчуває свою втрату.

В літературному відношенні Херсон зостається поки що при своєму попередньому становищі. Продовжують свою працю Микола Чернявський й Андрій Конощенко. Других, нових літературних сил не виявляється.

Видавничу працю в останні роки вели «Українська Книгарня» й «Мистецьке Т-во імені Михайла Старицького». Видано було кілька театральних п'єс, байки Глібова, «Кобзар» Шевченка, й де-що з творів М. Чернявського: три випуски збірки поезій «Молодість», три випуски «Повістей й оповідань», «Кедр Лівана», «Червона лілея». З 1922 року «Мистецьке Т-во» зовсім зачилося, а «Українська Книгарня» припинила видавничу діяльність за відсутністю коштів.

В початку 1924 року Т-во «Українська Книгарня» злилась з «Сільсько-господарчим кооперативним т-вом ім. Миколи Левитського» і це об'єднане т-во в плані своєї діяльності намічає продовження видавництва.

Чи пощастить йому здійснити свої зараз заміри, про те певного нічого не можна зараз сказати.

П О Л Т А В А

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ

Глибокою провінцією тхне од цього губерніяльного міста, і всі прояви культурної роботи якось проходять непомітно і сіренько... З культурних організацій один «П л у г» веде твердо, планову роботу—акуратно відбуваються вечірки, на яких перебувала вся молода Полтава, крім того

улаштовувались два вечори: на ст. Південних залізниць та на Педкурсах ім. Драгоманова.

Українська драма останніми часами стала підупадати, завдяки матеріальній скруті але зараз ведеться робота по організації при Губсельбудинку великого театру;

засновано мистецьке об'єднання «Рух», на чолі його стали т. т. Лебідь М., Петлішенко, Козачковський.

Опера ледви дихає—рятують гастрольори; склад артистів слабкий.

Добре йдуть справи єврейської трупи—репертуар надто легковажний, зате збори добрі.

Наукові кола Полтави затихли—працюють здебільшого над щоденною буденною роботою—обов'язком, творчого нічого не чути.

Художній хор ім. Шевченка готується до грандіозного вечора «Пролетарської поезії в музиці».

Муз. т-во ім. Леонтовича ніяких ознак життя не виявляє.

Полтава спить до весняних днів і фізично і духовно.

М. Лебідь.

НА ПОЛТАВЩИНІ

М. Лубні. Пилип Капельгородський написав п'єсу: «Деникинщина» на 4 дії.

Він же закінчує дитячу п'єсу «Праця» і спогади про мало відомі часи «об'єднаного південно-східного уряду».

Е. К.

М. Ромни. Філія спілки селянських письменників «Плуг» випускає збірку поезій члена «Плуга» тов. Лучанського.

НА ЧЕРНИГІВЩИНІ

С. Берестовець. Вечір пам'яті П. О. Куліша. 15 лютого в с. Берестовці Ніжинської окр. відбувся літературно-музичний вечір в двадцять сьомі роковини смерті П. О. Куліша, могила котрого в 8 верстах від Берестовця, під Борзною, на хут. Мотронівка-Кулішівка.

Після доповіді вчительки О. Радченкової про життя, працю й значіння славетного Куліша,—програма вечора складався з творів Куліша, Шевченка, Л. Українки, Тичини й инш. поетів у виконанні молоді-учнів та вчителів.

В улаштуванні цього вечора взяла участь початкова школа, вона ж дала й найбільшу кількість виконавців-учнів.

Гарно виконав де-кілька №№ хор (пісні Леонтовича, Степового, Стеценка), та окремо

молодий поет М. Пірковський, учитель С. Гейвал, а також Я. Шелест.

Вражіння від цього вечора велике.

Виникла думка улаштовувати вечірки, присвячені українським культурним діячам, а Кулішівські вечірки робити двічі на рік.

Ще й тепер у нас є люде, які жили сусідами з П. О. Кулішем, мали з ним господарські стосунки, становили влітку пасіки на хуторі в нього. Можна почути живий спогад, живу думку про Куліша. Є дідок, який років сорок шив чоботи родині Кулішевій, знає родинний побут його, тоємні подробиці життя поета, звички, заміри й думки, і так цей дідок про Куліша оповідає, неначе вчора з ним бачився.

Невеличка зала клубу-театру нашого села не вмістила бажаючих бути на цьому святі.

ЖИТОМІР

ЛІТЕРАТУРНЕ ЖИТТЯ

Літературне життя Волині почало зараз гуртуватись довкола філії спілки селянських письменників «Плуг». Праця «Плугу» поширилась далеко на села і викликала великий інтерес серед селянської молоді. Щоб побувати на вечірках «Плугу», селюки-студенти пішки верстов за 25—30 тягнуть до міста, аби почути нове слово, а то й показати свою працю. Тепер уже члени

«Плугу» є в Коростишевському районі, Черняхівському, Краснопільському, Любарському і в др. місцях.

До цього часу відбулось уже сім прилюдних вечірок. Ведеться, крім того, й студійна праця. У вечірках беруть участь і члени об'єднань пролетарських письменників.

П. Л. Г.

К Р И М

СЕВАСТОПІЛЬ

УКРАЇНСЬКА ШКОЛА ІМ. Т. ШЕВЧЕНКА

У Криму, у Севастополі, на кращій вулиці ім. т. Леніна, в будинку № 76, міститься

українська школа ім. Т. Шевченка. Школу цю засновано в березні 1920 року українським кооперативним товариством, що купило приватно російську прогімназію й перетво-

рило в українську школу з 70 учнями. Як тільки українське громадянство Севастополя дізналося про заснування школи, то зразу ж заповнило її своїми дітьми, й в жовтні того ж 1920 року в школі вже було 250 учнів, що склали 6 груп, яких навчало 15 учителів. З 1922 року школа перейшла на державне утримання. Тяжкі часи голоду в Криму відбилися й на школі, яку прийшло скоротити до 4-х груп.

В біжучому шкільному році школа почала знову ставати на ноги: зараз вона має вже 215 учнів, які поділені на 5 груп. 82% учнів—українці. В школі зараз 7 учителів,—4 з вищою освітою. Навчання в школі проводиться по найновіших методах. Функціонує учневий виконком, гуртки (між іншим, студіювання української мови та історії), учні видають рукописний журнал. Завідує школою О. В. Коломієць.

ЗАКАВКАЗЗЯ

ТИ Ф Л І С

Ювілей «Гуртка українців».

Українці, які перебувають на Кавказі, 9—12 березня улаштували свята. Перші два дні справлявся ювілей «Кутка Українця» в військовій газеті: «Красный Воин». Останні два дні були присвячені народженню і смерті Тараса Шевченка.

Для того, аби ознайомити червоноармійців з діяльністю Шевченка, член «Плугу»

прочитав реферат про життя й діяльність Шевченка, а 15 березня був улаштований вечір, виключно присвячений його творчості, який улаштовано об'єднаними силами філії «Плуга», українським колективом артистів та частинами залоги. Драматична секція «Плугу», яка об'єднує довкола себе червоноармійців, в святкуванню теж брала жваву участь.

П. Л. Г.

Р С Ф Р Р

МОСКВА

В Москфільгарті. 23 березня 1924 р. в укр. прол. Клубі ім. Т. Шевченка відбулася 9-а вечірка Московської Філії «Гарт».

Т. Буровий (не гартованець) прочитав свою критичну працю про П. Тичину, в якій підкреслив перехід П. Тичини від виявлення настроїв української інтелігенції в період її розкладу і підтримки нею укр. контрреволюційних сил в минулому, до пролетарської літератури, до співця революції зараз. Крім цього т. Буровий зазначив музичність композиції у віршах П. Тичини, як властивість тільки для нього. В дискусії підкреслено, що праця т. Буровія є сама серйозна до сьогоднішнього до критики і розбору творчості П. Тичини.

Далі читали свої твори Гартованці:

Грицько Коляда — поему «У сораре» і вірші «Ремонт» та «В завкомі», а т. В. Гадзінський оповідання «Кінець».

Особливо жваву дискусію викликав т. В. Гадзінський своїм оповіданням «Кінець», який належить до типу фантастичних чи то утопічних оповідань. В «Кінці» він переносить читача до майбутнього комуністичного, приблизно 700 років вперед, і розповідає, як загинуло людство від розкладу

земних первнів, що перетворились в воду, тоб-то вся земна куля була нею затоплена.

Оповідання т. В. Гадзінського з боку форми та сюжету — надзвичайно цікаве і творить цінний склад в літературу української мови.

Грицько Коляда. В. Гадзінський працює над статтями «Критика української літературної критики», «Кризис ідеалізму».

Г. Коляда написав поеми «Колонія» і «Оленка» до міжнароднього свята робітниць. Пише цікл «Завод».

Г. Скеля написав вірші, присвячені Іллічу, та менші речі з побуту Свердловців.

І. Дорожній написав поему «Іллічу». Прийнято до членів Москфільгарту тов. Омельченко. Український прозаїк Калістрат Онищенко.

Москфільгарт випустив збірку поезій членів Гарту, в яку ввійшли вірші Івана Дорожного: «На смерть Ілліча», «Партизани» і «Санна»; Грицька Скелі: «Великому малай», «Чон» і «Будівничий»; Грицька Коляди: «Уночі», «Весна» і «Ігор Малай» і Володимира Гадзінського: «Титан», «Ціклон» і «В час зрілих днів моїх».

ЛЕНІНГРАД

УКРАЇНСЬКА ЕТНОГРАФИЧНА СЕКЦІЯ
ПРИ ГЕОГРАФИЧНОМУ ІНСТИТУТІ.

Краєзнавство взагалі в наші часи набірає великої сили: національна політика рад. влади НЕП і інші говорять про необхідність детального ознайомлення з характерними рисами тої чи іншої місцевості. Знайомство з місцевими культурами вимагають і потреби політосвітньої роботи.

Існує в Ленінграді Укр. Етнографічна Секція при Географічному Інституті—вона взялася за підготовку своїх членів для роботи на Україні та на українських колоніях.

Всі члени етносекції—взялися до праці в двох напрямках. Одна група за вивчення матеріальної культури, а друга—за підготовку до роботи по «духовній культурі». Центр роботи—Русский Музей (Етногр. відділ). В основу роботи по матеріальній культурі взято праці та досліді Хв. К. Вовка. Одночасно з цим—кожен має можливість і використовує ті експонати, які зараз маютьесь в музею. По закінченню такого загального знайомства—Б. Г. Крижановський має прочитати ряд доповнюючих докладів, чи лекцій, а крім того і конкретні вказівки до збирання самого етнографічного матеріалу. Для членів етносекції щоденно відкрита бібліотека Музея, а також—на випадок потреби і бібліотека Російської Академії Наук.

Назустріч організованому таким чином студентству йде Укр. Наук. т-во дослідників Укр. історії, мови та літератури. Особливо велику поміч дає це товариство тій групі етносекції, що занялася вивченням «дух. культури».

Щотижня по вівторках член т-ва, проф. А. П. Баранников читає лекції по історії Укр. мови, при чому має перейти до вивчення живої укр. мови. Таким чином діалектологія укр. мови—ввійде в наш курс. Коли цей цикл буде закінчений—Акад. Перетц пообіцяв допомогти в справі вивчення укр. фольклору. Крім того—секція користується всіма благами Географ. Інституту і тих музеїв, що він органічно з ними зв'язаний.

Секція об'єднує не лише тільки студентів Географ. Інституту, а й інших Вузів Ленінграду, напр., Пед. Інститут Політпросвітньої Роботи, Герценівський Педагогічний Інститут, Музичний та инш. Фактично члени секції зв'язані з усіма вузами. Головна робота по організації секції належить К. Гр. Червяку, який і являється зараз головою президії.

Крім регулярних занять по самопідготовці членів—секція влаштовує спеціальні засі-

дання, на котрих члени секції приймають активну участь в тому розумінні, що зачитують свої доклади, влаштовують дебати з приводу зачитаних докладів, організовують такі культ.-етнографічні вечори, як вечір української пісні та музики (16. III. 24.).

Зараз уже намічено план командировки членів Етнографічної Секції на літню роботу, причому на Правобережну Україну має поїхати 8 чоловік, в Укр. колонії Надволжа—2 чоловіки, на Кубань—2 чоловіки і в інші місця України—4—5 чоловік.

Б.

З ЖИТТЯ Т-ВА ДОСЛІДНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ, ПИСЬМЕНСТВА ТА МОВИ
В ЛЕНІНГРАДІ.

На одному з останніх засідань т-ва ухвалено просити Наркопрос України про асигнування т-ву 800 карб. на видавництво. Мається на увазі видавати переважно праці з нового українського письменства, історії, мистецтва, народної поезії, нового театру. Перший збірник буде містити статті присвячені Т. Г. Шевченкові: ак. В. М. Перетца, А. І. Лященка, В. О. Щавинського та К. О. Копержинського.

В колах т-ва в останніх часах помічається великий інтерес до літератури української біжучого часу та до новин в українській журналістиці що до освіти, науки, школи. Ухвалено організувати постійну інформацію про всілякі новини за допомогою інформаційних рецензій нових книжок з їх демонструванням. На ближчому засіданні таку інформацію буде подавати відомий вчений А. І. Лященко (про «Червоний Шлях» та інші журнали).

На жаль, як слід поставити цей бік діяльності не вдається, тому що не всі ще видавництва надсилають до т-ва свої книжки та видання, а Ак. Наук та Р. Б. Бібл. має дуже мало українських нових видань, які туди поступають неакуратно, десь затримуючись у Москві. Адреса, по якій можна надсилати книжки для т-ва, така: Ленінград, Мойка 21, кв. 18, акад. О. М. Перетцу. Для т-ва дослідників української історії, письменства та мови.

Мається на увазі уміщувати статті про українську літературу в московських журналах для відома москалів.

Ак. В. М. Перетц написав розвідку про опісаного І. Франком (Поема «Іван Вишенський») українського письменника Івана Вишенського, в якій дав нову постановку

питання про стиль та значіння й підвалини його творчості.

Відомий вчений А. І. Лященко написав розвідку про відношення поміж «білинами» Київської України і давньонімецьких саг, а також розвідку про «Марію» Т. Г. Шевченка.

Проф. С. О. Щеглова написала нову розвідку по історії театру. Проф. В. П. Адріанова-Перетц написала нову розвідку що до літературної продукції на Україні в XVII столітті. К. О. Копертинський пише розвідку про І. П. Котляревського та театр його часу.

В біжучім році т-во цілком стало вже на твердий ґрунт: збори вчащають, з наукового інтересу, відомі московські вчені та гості з України.

Одно з засідань відвідав приїзжий з Харкова письменник Валеріян Поліщук.

В біжучім році т-во прийняло участь в урочистому святкуванню в Ленінграді 35-літнього ювілею наукової діяльності вченого А. І. Лященко. Від імени т-ва делегація вручила ювілянтові адресу на українській мові.

До Києва надіслано було адресу акад. А. М. Лободі з приводу 30-літнього ювілею його наукової діяльності.

Від імени т-ва виголошено було привітання українською студентству Ленінграду, яке зібралось на вечір української поезії в Рос. Геогр. Музею. Привітання виголошував В. О. Щавинський.

ЮВІЛЕЙ Ф. СОЛОГУБА

(Допис)

11 лютого 1924 р. Ленінград або, вірніше сказати, дрібна буржуазія його врочисто холодненько святкували сорокалітній ювілей Федора Сологуба.

Преса Ленінграду зазначила перед тим де-які біографічні риси про Сологуба—що він народився 17 лютого 1863 р. і що мати його була «одною прислугою» в дрібно-буржуазній пітерській сім'ї. Батько, дрібний ремісник, умер через де-кілька літ після народження сина. Справжнє його прізвище Федор Кузьмич Тетерников. Закінчив він учительську семінарію і вчителював у глухих кутках Росії, в Крестцах, Великих-Луках, Витегр. Писати почав з 12 літ. Перший вірш його було видруковано в лютому 1884 р. в журналі «Весна». Широке визнання Сологуб має після виходу в 1907 році його відомого роману «Мелкий бес». На революцію 1905 р. Сологуб відгукнувся низкою оповідань, революційні мотиви переплетені з містикою й естетизмом. Сологуб ні разу не емігрував і не виступав, як інші його собрати по перу, проти Радвлади. Тепер працює у в-ві «Всемирная литература».

Святкування ювілею відбулось в Держтеатрі (б. Александрівському). Червоний урочистий театр. Затишно. Оголошено про виступ А. Волинського, автора відомої книжки «Леонардо-да-Вінчі», Зам'ятіна, Ахматової, Ейхенбаума й инш. «Чиста» прилізана публіка, рештки дворянства колишнього,—а взагалі рештки старої інтелігенції та дрібної буржуазії прийшли віддати пошану своїм божкам.

Оплески офіційні, коли піднялась завіса.

Сологуб—голий череп «куполообразний», якесь вільсонівське обличчя зі свавільним підборіддям—голе, брите, з бородавкою коло носа, яку так любовно вимальовували всі художники, починаючи з Сомова.

Тільки ззаду на тому голому черепові білий віночок з волосся. Золоті окуляри серйозно сидять на горбатовому носі. Рот—наче ображений.

Говорить Волинський, старий пергаментний ідеаліст, весь в зморшках дрібненьких, паралельних, очі білі, з маленькими близькозорими зіньками. Аристократизм у всьому: в одязі, в обличчі, і патос у промові. Таке щось давнє. Де воно й зберіглось. Високопарні mots—«на коне отечественной идеологии» і т. инш. «В поезії Сологуба—казав він—белесоватий туман кладбищенских испарений, однако, контрастный бодлеровскому туману».

Найбільш цікавим був доклад Є. Зам'ятіна про прозу Сологуба. Довгий, як чорний коник, випростався за катедрою Зам'ятін. Коли руку одставить,—здається, так і стрибне зі своїм чорним фракком. Обличчя червоне, мов одморозив. А може й дійсно десь «на кулічках» в далеко-східніх землях.

Голос чіткий розпочав: «Россию я люблю ненавидящей любовью»,—так сказав А. Блок Зам'ятінові, ідучи раз в трамваї. Такий і з такою ж любов'ю в своїй творчості Сологуб.

«Сологуб і Блок» на думку Зам'ятіна «поети одного обертона». Обидва близькі в своїх шуканнях. У Сологуба «Дульцінея», у Блока «Незнакомка».

Коли нагнувся Зам'ятін, щоб краще заглянути у свій рукопис, ясно було видно у нього два горбки надкостниці над очима, як у нашого Хвильового—і птичкою зморшки на лобі.

Обличчя перекошується трохи вбік (вправо), коли говорить металевим голосом. «Біла любов Сологуба, це—блискавка, що перескакує од плюса до мінуса—вона вбиває. У Сологуба це для любови взагалі. Але для міщан, які «неистребимо живучи» як, напр., у «Мелком бесе» сологубовський «кнут». На живучого до безсмертя Передонова—сологубовська сатира. На того міщанина, живучого як плісін, на нового Передонова, що вже з'явився в наш після жовтневий час, готується нова сатира Сологуба».

«Іронія й сатира в російську літературу привезені з Заходу,—каже Зам'ятін,—на неї в Росії невеликий врожай. Коли приглянутися, знайдеться всього три—чотири «полновесних» колоски—один з них сологубовський.

Сологубовський прозовий стиль європейський стиль—з розмахом од побуту до фантастики. Тільки Гоголь і Сологуб володіють ним. Од побуту до вишуканої стильної романтики—це діапазон ювілянта. З Сологуба почався новий розділ російської прози», — так закінчив свій доклад Зам'ятін.

Анну Ахматову, що виступила з привітанням від петроградських поетів, привітали оплесками (не Ленінградських, боронь боже. Взагалі різні наукові й літературні організації, що вітали ювілянта, були петроградські і ніяк не Ленінградські: так вони себе й називали). Висока, суха жінка, мов складна дерев'яна лялька, різко нервово рухається і раптом затихає, мов застигає. Волосся напущене на лоб до самих брів, рівно підрізане. Закриває лоба, мабуть високого. Червоною цяткою рот і дві риси страждання од носа з горбинкою сходять нижче рота. Коли повертає голову особливо яскраво натягаються м'язи на шиї, що йдуть до самої грудної клітини, білої, угловатої, нервової і дуже здеколюваної. Нижче чорна одіж, мов корсетка. Постаць контрастерна, то скорботна, то дерев'яна, але лишається надовго в пам'яті. Холодно, по писаному одчитала привітання. Якось не віриться, що то вона могла написати такі пристрасні поезії, як «Четки». А може то вогонь Революції для неї став життєвим морозом? Все це таке далеке од наших, створених революцією клубів, читалень, аудиторій.

Ще виступав Ейхенбаум, який порівнював творчий шлях Сологуба з людиною, що в предранкових присмерках іде обережно й певно до нових поколінь, які того мандрівця вже не приймають. Так сталося і з Сологубом тепер. В такому стані були три поети, що справляли ювілеї один після одного через сорокалітні інтервали — це—Жуковський, Фет і Сологуб. Вони один одному простягають руки в «пути передразветном». Вони в час ювілеїв лишалися поетами старого покоління.

Вітали й філософські організації, й літературні, й академії.

Але дійсно широко серед оплесків пролунав привіт А. Белого, який недавно прибув з-за кордону, що визнав себе одним з учнів і почитателів Сологуба, що в свій час юнаками вчилися на творчості ювілянта. Та оплесками студентська галерка зустріла телеграму таєтру Мейерхольда.

Вал. Поліщук.

* Федір Сологуб перекладає на російську мову твори Т. Шевченка.

* Професор Щавінський в одній із антикварних крамниць Ленінграду відшукав невідомий ще досі автопортрет Тараса Шевченка з 1859 року.

* В. Ленінградському пролеткульту відбулось прилюдне читання й

критика російського перекладу поеми «Ленін» В. Поліщука.

* Е. Драгн виготовував до друку працю про В. І. Леніна (Lenin, Berlin, Prager).

* Вийшла в світ книга А. Кандіоті про футуризм, кубізм, експресіонізм, синтетизм, дадаїзм і т. д. (Берлін, Editord internacional, 1923).
Е. К.

В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ

НІМЕЧЧИНА

НОВИНКИ НІМЕЦЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

* Леонара Шнейер випустила Антологію сучасної американської поезії American Poets, Мюнхен, Wolff, 1924).

* В Констанці з'явився німецький переклад книжки Андерсена Вехо: «Назустріч ранкові» (Картини із подорожі по Росії), що вийшло спочатку на датській мові; переклад зроблено Бертою Зелінгер (вид-во Wohrle, 1923).

* Російська література в Німеччині. В Берліні у Ладизнікова з початку 1923р. вийшло вісім томів творів Максима Горького в перекладі Августа Шольца, в яких видруковано: «Сповідь», «Подружжя Орлови», «Мальва», «Мати», «Мій супутник», «Літо», «Життя непотрібного чоловіка», «Макар Чудря» і инш.

* «Вій» Гоголя з'явився на німецькій мові в перекладі Карла Нетцеля з малюнками (Мюнхен, 1924).

ФРАНЦІЯ

Виставка сучасного декоративного й індустріального мистецтва.

Париж готується до міжнародної виставки декоративного й індустріального мистецтва, що має відбутися р. 1925. До участі у виставці запрошені всі держави. Де-які з них розпочали вже будову павільонів (напр., архитект. Гавслер закінчує план австрійського павільону, що міститиметься на Cours-la-Reine).

Управління землями в Алжирі, Тунісі й Марокко матиме павільон, де міститимуться експонати з Північної Африки. Марсельська мерія експонуватиме місцеву індустрію і етнографічну провансальську хату.

Виставка Національної Бібліотеки.

Паризька Національна Бібліотека влаштовує цікаву виставку раритетів-стародруків, оправ, манускриптів, естампів, гравюр і медалів.

Експонати дадуть Національна Бібліотека, більші публичні бібліотеки, музеї з вул. Рішельє, помешкання ж виставки буде відповідно умебльоване стильовою меблюю зі збірок французького уряду.

Виставку улаштовує комітет з президентом республіки на чолі, прибутку з неї піде на видання антології сучасного красивого письменства, яку автори присвячують своїм товаришам-письменникам, що полягли на війні.

Паризька Академія Наук.

Маємо відомості про новіші роботи таких академиків—М. Гюїльберт досліджує питання про траєкторії бурь, базуючися на мореплавній практиці, М. Пелегрен досліджує невідомі породи мароканських риб і, порівнюючи їх з породами, відомими лише в озерах Альп і Швайцарської Юри, висуває цікаву теорію поширення животного царства, М. де-Белем досліджує повітряні рослини, зупиняючися на питанні самозахисту їх проти висушування, що матиме прикладне значіння для сільського господарства.

Книжкові новини.

Л. П. Маргеріт випустив нового роману «La jeune fille mal élevée» («Кепсько вихована дівчина»).

Л. Емон (автор відомої «Maria Chapdelaine») випустив новий роман «Colin maillard».

У серії «Сучасні чужоземні прозаїки» вийшов переклад з німецької мови роману

Р. Шикеле «Le consolateur des femmes», («Заспокоювач жінок»), переклад зробив С. Саптелі.

П. Бурже видрукував у вид-ві «Plon», роману «Coeur pensif ne sait ou il va» («Мрійне серце не знає шляхів»).

А. Лондр випустив у виданні Мішель свою книгу з тюремного життя «Au bagne» («На каторзі»). Книга користується надзвичайною популярністю й тираж її дійшов уже до 40000 прим.

Ж. Понсо випустив цікавого роману з життя первісної людини—«L'escuyer d'enfer» («Пекельний зброєносець»).

У черговій книжці «La revue universelle» уміщено кілька цікавих статей—Ш. Мора «Від сільського роману, до роману містичного», А. Моруа «Цариця Вікторія», Е. Сейлера «Пангерманіст по війні—ідеї графа Кайзерлінга», а також нового роману Е. Генруа «Міщанські достоїнства». У цьому ж числі знаходимо матеріяли Монжуа «План німецько-російської перемоги».

З наукових видань з'явилися останніми часами—розвідка члена Медичної Академії М. де-Флері «Les états depressifs et la neurasthénie» і популярна книжка д-ра Ж. Фрімизан—«Відмолочування», що вийшла вже дев'ятим виданням.

Нові романи.

Е. Яду друкує новий роман «Le gaupon dans le brouillard», Г. Бахелен анонсує вихід роману «La pêche de la Vierge», Ж. Увіль, П. Бурже, П. Бенуа і Г. Дівернуа продовжують «Роман чотирьох» під назвою «Micheline mariée», Г. Діместр випускає роман «L'ouvrees des portes» С. Шесен закінчує роман «Les epaves blanches», К. Марбо написала повість «Les chaniens de Francine» Г. Бєро друкує роман, «Lazare».

Нове видання «Братів Карамазових» у французькому перекладі.

Г. Монгольт готує новий переклад «Братів Карамазових» Достоєвського, що вийде в трьох томах і буде першим повним виданням у французькій мові.

Літературно-критичні новини.

З приводу юбілею А. Франса буде перевидено його першу працю про А. де-Віньї, що вийшла року 1868 і не була ще перевидана.

А. Тьєрі виготовував збірку статей про Монкріфа, Кармонтеля й Коле під назвою «Amuseurs d'autrefois», Ж. Одійо друкує вибір класичних текстів під назвою «La Pastourelle dans la poésie occitane du moyen age».

К. Шлумберг друкує «Гулянки по байковому саду» «La Promenade au jardin des fables») збірку байок, починаючи з 14-го ст. і до наших днів.

М. де-Гард закінчує друком першу збірку своїх нарисів про сучасних літераторів під назвою «L'impertinence».

А. Давід випускає збірку своїх етюдів, де уміщують недруковані уривки з творів Верлена, д'Орвейлі, Ж. Ренара, Гюїсманса, Метерлінка.

М. Л. Пайєрон анонсує вихід книжки—«Письменники другої Імперії».

Роман П'єра Бенуа на екрані.

Відомий роман П'єра Бенуа «Кенігсмарк» (маємо російський переклад у виданні «Атеней» Лнгр. 1923) інсценізовано для кіно фірмою Л. Пере і фільму демонструють зараз з великим поспіхом на екрані Паризького кіно Маріву.

Виставка творів малярів-імпресіоністів.

У Парижі існує товариство «Друзів Люксембургу», що має метою збирання коштів для доповнення французьких музеїв творами сучасних артистів-малярів. Товариство працює під керунком відомого знавця мистецтва Ш. Пакемана.

Нещодавно товариство, користуючися збірками своїми та своїх членів, влаштувало виставку сучасних малярів, що є першою з серії задуманих товариством періодичних виставок. Виставка експонує сучасні твори, переважно імпресіоністичних напрямків, й мистецька критика найвище ставить такі експонати—Сезана—Краєвид, Моне Пані з парасолькою, Ренуара—Три купальщиці, Дега—Дві сестри, Сіслея—Коло води, Дені—Мадона в квітнику, Марке—Майдан в Танжері і Бонара—Кошик з квітками.

Виставка розпочалася промовою міністра мистецтв П. Леона.

Нові мистецькі виставки.

В галерії Дрю відчинилася виставка акварельних картин артиста-майлара Йонкінда. 12-го березня в галерії Девамбе відбувся вернісаж цікавої виставки картин художника-абата Жаль.

Виставка картин Доше й Ільмана.

В просторій галерії Жорж-Пті відчинилася виставка картин двох відомих арти-

стів-малярів Доше й Ільмана. Обое працюють у французькому мистецтві по-над тридцять років, але ж доси не влаштували цілокупних виставок, що давали б уявлення про розвиток їхньої творчості.

Сучасна виставка дає найкращі уявлення про замріяний талант Доше, що кохається у світлових контрастах світанку й вечірньої імли й Ільмана, що, навпаки, є реалістом, «співцем рудої землі», як оцінює його паризька критика.

Виставка акварелів і шкіців Богньє.

У галерії Брам відчинилася цікава виставка побутовця Богньє.

Богньє належить до того типу митців, що, окрім природного хисту, мають ще нахил до постійної зарисовки сцен.

У мандрівці, у родинному колі, в політичному клубі—Богньє це найперше маляр і олівцем і пензлем фіксує побут. Паризька критика однодушно оцінює його виставку, найвище ставлячи його малюнки сепією типів декласованого Парижу і акварелі з мароканського пубуту.

Мистецьке журі.

«Товариство французьких митців» обрало малярське журі на чергове трьохріччя (1924, 25, 26) з представників різних мистецьких течій.

Паризькі театри.

У Парижі працює зараз 48 театрів. Переважають комедійні трупи і театри варьете. Виставляють новітній, незнаний нам репертуар, але ж поважніші театри не забувають і старого репертуару. Так, у репертуарі «Comédie-Française» зустрічаємо—«Фігарове весілля», «Opéra-Comique»,—«Хабанера», «Тоска», «Міньон», у «Gaité-Lyrique»—«Мадмазель Пітуш», у «Gymnase»,—«Буриданів осел», в «Odeon'i»—«Тартюф», «Арлезіянка», «Собор Паризької Богоматері», «Локандерія» («Мірандоліна») та інші.

Сергій Ляпунов у Парижі.

Відомий російський композитор Сергій Ляпунов не без успіху виступає в Парижі, виконуючи свої нові композиції. На останньому своєму концертові, що відбувся 18-го березня в залі Філармонії, вкупі з ним виступав відомий тенор Роланд Айє, виконуючи речі Баха, Генделя, Діпарха й Шуберта.

С. К.